

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2013 - 2016

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Marta Matoušová

**Náhradní rodinná výchova - hodnotová orientace dětí
v dětském domově**

Praha 2016

Vedoucí bakalářské práce: PaedDr. Jarmila Klugerová Ph.D.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR COMBINED STUDIES

2013 - 2016

BACHELOR THESIS

Marta Matoušová

Foster care – value orientation of children in orphanages

Prague 2016

The Bachelor Thesis Work Supervisor: PaedDr.Jarmila Klugerová Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a uvádím v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne.....

Marta Matoušová.....

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala paní PaedDr. Jarmile Klugerové Ph.D. za pomoc a cenné rady při vypracování mé bakalářské práce. Dále patří velké poděkování všem respondentům, díky kterým jsem mohla svůj výzkum uskutečnit.

Anotace

Tématem této bakalářské práce je vliv prostředí, ve kterém děti vyrůstají na vytváření jejich hodnotové orientace. V teoretické části nejprve popisují vliv a význam rodiny pro dítě. Dále popisují prostředí, ve kterém mohou děti vyrůstat - rodinu, náhradní rodinnou péči, ústavní výchovu a vliv tohoto prostředí na vytváření hodnotového systému dětí.

V praktické části se pomocí dotazníku a případových studií snažím zjistit, jak prostředí ve kterém děti vyrůstají, ovlivňuje jejich hodnotovou orientaci.

Klíčová slova

Funkce rodiny, hodnotová orientace, náhradní rodinná péče, případová studie, rodina, ústavní výchova.

Annotation

The topic of this bachelor thesis is the influence of environment where children grow up on their development of value system. Firstly, the theoretical part describes the influence and the importance of family for a child. It also describes different types of environment where children grow up- family, alternative family care, institutional care and its influence on children, particularly the development of their system of values.

The practical part attempts to find out by using a questionnaire and case studies how the environment influences children and their value system.

Key words

Alternative family care, case study, family function, family, institutional care, value system.

Obsah

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST PRÁCE	12
1 RODINA A DÍTĚ	12
1.1 FUNKCE RODINY	13
1.2 ODEBRÁNÍ DÍTĚTE Z RODINY	16
2 INSTITUTY NÁHRADNÍ VÝCHOVY	18
2.1 ÚSTAVNÍ VÝCHOVA.....	19
2.2 NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE.....	22
2.2.1 OSVOJENÍ.....	23
2.2.2 PĚSTOUNSKÁ PÉČE	26
2.2.3 PĚSTOUNSKÁ PÉČE NA PŘECHODNOU DOBU	28
2.2.4 PORUČENSTVÍ.....	30
2.2.5 SVĚŘENÍ DÍTĚTE DO VÝCHOVY JINÉ FYZICKÉ OSOBY NEŽ RODIČE.....	31
3 HODNOTOVÁ ORIENTACE DĚTÍ	32
3.1 VÝVOJ DĚTÍ V RODINĚ Z HLEDISKA HODNOTOVÉ ORIENTACE	33
3.2 VÝVOJ DĚTÍ V NÁHRADNÍ RODINĚ Z HLEDISKA HODNOT. ORIENTACE	37
3.3 VÝVOJ DĚTÍ V DĚTSKÉM DOMOVĚ Z HLEDISKA HODNOT. ORIENTACE	39
II EMPIRICKÁ ČÁST PRÁCE	41
4 METODOLOGIE EMPIRICKÉHO ŠETŘENÍ	41
4.1 CÍL PRŮZKUMU.....	41
4.2 PRACOVNÍ HYPOTÉZA	41
4.3 POUŽITÉ METODY	41
4.4 HARMONOGRAM POSTUPU.....	42
4.4 CHARAKTERISTIKA PRŮZKUMNÉHO VZORKU	43
5 VYHODNOCENÍ EMPIRICKÉHO ŠETŘENÍ	45
5.1 DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ	45
5.1.1 CELKOVÉ VYHODNOCENÍ DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ	52
5.2 PŘÍPADOVÉ STUDIE	55
ZÁVĚR A DOPORUČENÍ PRO PRAXI	59
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	I

SEZNAM GRAFŮ A TABULEK	V
PŘÍLOHA A.....	VI

ÚVOD

Zdeněk Matějček v roce 1998 konstatoval, že základním „... zájmem dítěte je, aby bylo zdravé, a to ve smyslu definice WHO – tělesně, psychicky, sociálně. Je nutné, aby v pravý čas a v náležitě míře byly uspokojovány jeho základní potřeby biologické, psychické a sociální. Dítě má vyrůstat v prostředí citově vřelém (přijímajícím) a stálém. I v biologicky vlastní rodině musí být dítě, „svými lidmi“ citově přijato, aby se mohlo psychicky dobře vyvíjet. Přijetí dítěte je základnou pro budování jeho životní jistoty – naopak nestálost prostředí jeho životní jistotu podlamuje.“¹ Bohužel je smutnou skutečností, že v řadě rodin se dětem nedostává pozitivního citového přijetí, bezpodmínečné lásky a odpovídající péče.

Svatomír Recman proto v této souvislosti zdůrazňuje, že „... základním dokumentem v oblasti práv dětí je Úmluva o právech dítěte, která říká, že dětství dítě má nárok na zvláštní péči, ochranu a pomoc. V zájmu plného a harmonického rozvoje dítěte je vyrůstat v rodinném prostředí – v atmosféře štěstí, lásky a vzájemného porozumění. Předním hlediskem rodinného práva nadále zůstává zájem dítěte. V zájmu každého dítěte je vyrůstat v klidném a harmonickém prostředí své rodiny. Právem a povinností rodičů je výchova a péče o děti. Bohužel, ne všichni rodiče se chtějí, mohou nebo umí o své děti postarat. Nemůže-li dítě vyrůstat ve vlastní rodině, je na místě hledat optimální formu řešení jeho situace.“² Náhradní rodinná výchova či péče představuje – nikoli optimální, ale přesto nezbytné – řešení situace, kdy původní rodina dítěte selhala ve svých základních funkcích.

Náhradní rodinná péče je v České republice poskytována dětem bez rodiny nebo takovým dětem, které nemohou být z různých důvodů vychovávány ve své vlastní rodině. V současné době jsou přitom pouze výjimečně do náhradní rodinné péče svěřováni skuteční sirotci, kterým oba rodiče zemřeli. V naprosté většině případů se jedná o tzv. sociálně osiřelé děti, tedy o děti, které sice mají matku a otce

¹ MATĚJČEK, Zdeněk In: BUBLEOVÁ, Věduna. VRÁNOVÁ, Lucie. VÁVROVÁ, Alena. FRANTÍKOVÁ, Jana. *Základní informace o náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, o. s., 2011. ISBN 978-80-87455-01-2, str. 12

² RECMAN, Svatomír. *Průvodce pro zájemce o náhradní rodinnou péči a osvojení (v souvislosti s účinností nového občanského zákoníku)*. Ostrava: Moravskoslezský kraj, 2014. ISBN 978-80-87503-65-2, str. 1

nebo alespoň jednoho z rodičů, ale ti se o ně nechtějí, nedovedou nebo nemohou starat. „*Nejspíš neměli ani oni sami dostatečné sociální a rodinné zázemí nebo mohli selhat také kvůli vlastní nevyzrálosti, drogové závislosti, alkoholismu, mentální retardaci, závažnému onemocnění, výkonu trestu, poruchám osobnosti apod. Takoví rodiče buď své děti odložili anebo jim děti odebral soud.*“³

Důvodem výběru tématu předložené práce bylo to, že pracuji jako vychovatelka v dětském domově a nutnost zajistit náhradní péči dětem, o které se z různých důvodů nemohou starat jejich rodiče, představuje zdůvodnění aktuálnosti tématu předložené práce, kterým je problematika náhradní rodinné výchovy a hodnotové orientace dětí, které vyrůstají v dětských domovech.

Dále bude vhodné předběžně stručně definovat termín náhradní rodinná péče. Jedná se o takovou formu péče o děti, která dává dětem možnost vyrůstat v přirozeném rodinném prostředí, které má potenciálně pozitivní vliv na emoční, sociální, psychomotorický a psychický vývoj dětí. Péče o děti v jiném výchovném prostředí, než jaké představuje jejich biologická rodina, se v České republice na základě aktuálně platné legislativy uskutečňuje v těchto právních režimech: svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, pěstounská péče, pěstounská péče na přechodnou dobu, osvojení a poručenství (s osobní péčí).⁴

Cílem předložené práce je ukázat, jaký potenciální význam má náhradní rodinná výchova a jaké výhody skýtá ve srovnání s ústavní péčí. Dílčím cílem pak je v této souvislosti odpovědět na otázku, jak se liší hodnotová orientace dětí, které vyrůstají v dětských domovech, ve srovnání s dětmi, které vyrůstají v náhradní rodinné péči. Za účelem splnění těchto cílů bude realizováno empirické šetření, především pak dotazníkové šetření se třemi skupinami respondentů. Respondenty budou představovat zaprvé děti vyrůstající ve svých rodinách, zadruhé děti vyrůstající v náhradní rodinné péči a zatřetí děti vyrůstající v dětských domovech.

³ RECMAN, Svatomír. *Průvodce pro zájemce o náhradní rodinnou péči a osvojení (v souvislosti s účinností nového občanského zákoníku)*. Ostrava: Moravskoslezský kraj, 2014. ISBN 978-80-87503-65-2, str. 2

⁴ ČEVELA, Rostislav a kol. *Sociální a posudkové lékařství*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2938-4, str. 37

V rámci teoretické části předložené práce pak bude využita metoda sekundární analýzy odborné literatury a dalších relevantních zdrojů.

Dotazníkové šetření bude zaměřeno na zjišťování hodnotové orientace dětí z uvedených tří skupin a na jejich srovnávání. Vzorčky respondentů bude tvořit 50 dětí staršího školního věku v každé skupině. Pracovní hypotéza zní, že hodnotová orientace dětí z dětských domovů bude ve srovnání s ostatními dětmi nejvíce materialistická. Dotazníkové šetření bude doplněno několika případovými studii. Ty se budou snažit ukázat, jaký vliv na hodnotovou orientaci dětí má prostředí, ve kterém vyrůstají.

I TEORETICKÁ ČÁST PRÁCE

1 RODINA A DÍTĚ

Dle Richarda Jedličky a kol. je rodina je tradičním společenstvím osob, které lze najít v nějaké podobě v každé známé kultuře. V jejím rámci se utvářejí základní charakteristiky duševního života jedince. Rodina přitom slouží jako zprostředkující skupina mezi jedincem na jedné straně a společností na straně druhé. Proto bývá označována jako primární sociální skupina, ve které se lidé setkávají tváří v tvář a jsou provázáni vzájemnými emocionálními vztahy. Vnější vlivy jsou tímto primárním společenstvím přeměňovány a svérázným způsobem upravovány, což ovšem rodina činí také s nejrůznějšími společenskými vlivy na jedince. Primární funkce rodiny podle výše zmíněného autorského kolektivu obecně spočívá v tom, že již od narození ovlivňuje vývoj jedince, vytváří emoční vazby, které mají dlouhodobý vliv a zapisují se trvalým způsobem do duševního života dítěte. Jedinec si ze své rodiny s sebou odnáší do života základní pojetí citů a modely chování jako své vlastní dispozice a sklony. Zprostředkující funkce rodiny spočívá také v tom, že si v jejím vztahovém rámci jedinec osvojuje základní životní stupnici hodnot, jejichž prostřednictvím se připravuje na život ve společnosti a posléze tento život realizuje.⁵

V podstatě téhož názoru je také Stanislav Bendl a kol. Tento autorský kolektiv ve své práci zdůrazňuje, že „... rodina, rodinné prostředí se významně podílí na utváření osobností dětí, ale také ostatních členů rodiny. Působení rodiny má v porovnání s vlivem školy a školských zařízení své zvláštnosti. Od rodičů nelze očekávat profesionální přístup, většinou nemají pedagogické vzdělání. Zato však mezi členy rodiny existují silné emocionální vazby. Kvalita těchto vztahů je pro výchovné působení rodiny podstatná. Rodina určuje do značné míry životní stylsvých

⁵ JEDLIČKA, Richard a kol. *Poruchy socializace u dětí a dospívajících. Prevence životních selhání a krizová intervence*. Praha: Grada Publishing, 2015. ISBN 978-80-247-5447-5, str. 35

*členů ... Rodiče mají v tomto směru mnoho možností. Především slouží svým dětem jako vzory pro napodobování.*⁶

V právě uvedených odstavcích je stručným a rámcovým způsobem shrnuta podstata vlivu rodiny na dítě a významu rodiny pro dítě. Uvedené konstatování ohledně tohoto vlivu a významu však neplatí pouze v pozitivním slova smyslu, nýbrž také ve významu negativním. Narušené rodinné prostředí má obvykle intenzivní deformující vliv na socializaci dítěte.

1.1 FUNKCE RODINY

Jak již bylo výše naznačeno, rodina složená z manželského páru a jeho přímých potomků představuje základní společenskou jednotku známou ve všech lidských společnostech. Tuto skutečnost zdůrazňují také Josef Langmeier a Dana Krejčířová a dodávají, že základní funkce univerzální lidské rodiny – tedy tzv. malé či nukleární rodiny – byly a jsou pravděpodobně ve všech společnostech stejné, i když rodina může mít v různých dobách a různých společnostech různé postavení v rámci široké sociální sítě, může vykazovat rozdílné vztahy k širšímu příbuzenstvu, popřípadě k etnickému společenství, může mít různou strukturu, různé rozložení rolí a moci atd. Zmíněná autorská dvojice rozlišuje následující funkce rodiny:⁷

- Reprodukční funkce: rodina stále zůstává základní jednotkou plození nových generací a nelze si představit, že by tomu mohlo být jinak. Ve všech známých současných i historických společnostech se sice děti rodily a stále se rodí také mimo manželství, nikde však není nelegitimita výslovně schvalována;
- Ekonomická funkce: v každé rodině se musí hospodařit s finančními prostředky, vést domácnost a produkovat. Ovšem v současných vyspělých společnostech je tato funkce značně oslabena, protože rodina primárně představuje nikoli produkční, nýbrž spotřební jednotku, která nejčastěji jen finálně dovršuje fáze výroby. Některé výrobní prvky však z rodin nemizí;

⁶ BENDL, Stanislav a kol. *Vychovatelství. Učebnice teoretických základů oboru*. Praha: Grada Publishing, 2015. ISBN 978-80-247-4248-9, str. 130

⁷ LANGMEIER, Josef. KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1284-9, str. 183 – 184

- Emocionální funkce: každá rodina poskytuje – či přesněji řečeno měla by poskytovat – emoční uspokojení všem svým členům. V optimálních podmínkách tak rodina činí rovnoměrně, tedy bez toho, že by se plnění této funkce děllo na úkor některých členů rodiny. Nedílnou součástí emocionální funkce rodiny pak představuje také její funkce sociálně podpůrná, která vystupuje do popředí zejména v době, kdy se u některého člena rodiny objeví třeba specifické psychosociální problémy nebo vážnější onemocnění;
- Socializační funkce: význam této funkce spočívá v tom, že rodina uvádí dítě rozhodujícím způsobem do lidské společnosti, učí je základním způsobům společenského chování, předává mu základní kulturní statky společnosti atd.

V odborné literatuře se však můžeme setkat i s poněkud odlišným vymezením základních funkcí rodiny. Tak např. Jiří Reichel uvádí následující funkce: sociálně reprodukční funkce, kulturně reprodukční funkce, biologicko-reprodukční funkce, ekonomická funkce, terapeuticko-pečovatelská funkce, výchovně vzdělávací funkce a konečně funkce obranná. Je však zřejmé, že se v podstatě jedná pouze o rozvinutí výše uvedených funkcí rodiny. Zmíněný autor navíc současně upozorňuje, že všechny klasifikace jsou do značné míry umělé či modelové, protože jednotlivé funkce od sebe nelze zjednodušeně odpreparovat. Naopak tyto funkce spolu navzájem těsně souvisejí, podmiňují se a doplňují. Právě z tohoto důvodu nelze spolehlivě či přísně objektivně určit ani pořadí funkcí rodiny podle priority.⁸

Dana Klevetová a Irena Dlabalová však se závěrem ohledně nemožnosti stanovit priority funkcí nesouhlasí a konstatují, že jedinečná a nezastupitelná je rodina především v oblasti funkce emocionální. Pokud je konkrétní rodina dysfunkční, je obzvláště těžce postižena právě tato oblast. Zmíněné autorky pak dodávají, že aby rodina plnila všechny své funkce optimálně, je zapotřebí přítomnosti všech jejích členů, vzhledem k dítěti tedy především obou rodičů. Je všeobecně známo, že absence jednoho z rodičů je pro emocionální i sociální vývoj dítěte velmi škodlivá a pravděpodobně ani nemůže projít zcela bez následků. Pokud je tedy rozpad rodiny neodvratitelný, je zapotřebí udržet vztahy mezi oběma rodiči a dětmi

⁸ REICHEL, Jiří. *Kapitoly se systematické sociologie*. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-2594-9, str. 185

na nejlepší možné úrovni, aby zůstalo zachováno co nejvíce z uvedených funkcí rodiny.⁹ Pokud je vývoj dítěte ohrožen již jen absencí jednoho z rodičů v rodině, ještě mnohem závažnější negativní následky má život dítěte mimo rodinu.

Je mimo jakoukoli pochybnost, jak zdůrazňují např. Josef Langmeier a Dana Krejčířová, že jednotlivé rodiny neplní své funkce ve všech aspektech stejně dobře.¹⁰ Rodiny, které plní své funkce – a to jak ve vztahu ke svým jednotlivým členům, tak současně vzhledem ke svému širšímu sociálnímu okolí – bývají obvykle označovány jako rodiny eufunkční. Naopak ty rodiny, které vůči svým členům jako rodiny sice fungují, ale vedou je a vychovávají v rozporu se všeobecnými, celo-společensky platnými hodnotami a normami, jsou obecně označovány jako rodiny dysfunkční. A konečně ty rodiny, které své funkce neplní ani ve vztahu ke svým členům, ani ve vztahu ke společnosti, jsou klasifikovány jako afunkční.¹¹

Podrobnějším způsobem výše uvedené míry funkčnosti jednotlivých specifikují Slavomil Fischer a Jiří Škoda. Funkčnost rodiny je posuzována na základě následujících kritérií: složení rodiny, její stabilita, sociální a ekonomická situace, osobnost rodičů, osobnost sourozenců, osobnost samotného dítěte, zájem rodičů o dítě a péče o ně. Na základě těchto kritérií lze vymezit následující typy rodin:¹²

- Funkční (eufunkční) rodina: jedná se o rodinu, ve které je zajištěn dobrý vývoj dítěte a jeho prospěch. Takových rodin je v běžné populaci až 85 %;
- Problémová rodina: v takové rodině se již vyskytují závažnější poruchy některých nebo všech funkcí. Ty však zatím vážněji neohrožují rodinný systém či vývoj dítěte. Rodina je schopna tyto problémy vlastními silami řešit či kompenzovat za případné jednorázové či krátkodobé pomoci zvenčí. Problémových rodin se v běžné populaci vyskytuje obvykle 12 % až 13 %;

⁹ KLEVETOVÁ, Dana. DLABALOVÁ, Irena. *Motivační prvky při práci se seniory*. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-2169-9, str. 76

¹⁰ LANGMEIER, Josef. KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1284-9, str. 184

¹¹ REICHEL, Jiří. *Kapitoly se systematické sociologie*. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-2594-9, str. 189

¹² FISCHER, Slavomil. ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie. Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN 978-80-247-2781-3, str. 143

- Dysfunkční rodina: zde se již vyskytují vážné poruchy některých nebo všech funkcí rodiny. Tyto poruchy bezprostředně ohrožují nebo poškozují rodinu jako celek a zvláště pak vývoj a prospěch dítěte. Rodina svou situaci již není schopna zvládnout sama, proto je nutné realizovat tzv. sanaci rodiny. Ovšem základní otázka zní, kam až podporovat takovou rodinu a od jakého bodu se postavit proti ní v zájmu dítěte, např. zbavením rodičů jejich rodičovských práv. Dysfunkční rodiny představují přibližně 2 % běžné populace;
- Afunkční rodina: v tomto případě jsou poruchy funkcí takového rázu, že rodina přestává plnit svůj základní úkol a dítěti či dětem vyloženě závažným způsobem škodí nebo je dokonce ohrožuje na životě. Sanace takové rodiny je již bezpředmětná a zbytečná. Jediným řešením, které může dítěti prospět, je vzít ho z této rodiny a umístit do rodiny náhradní – pokud to není možné, tak do ústavní výchovy. V populaci se vyskytuje asi 0,5 % takových rodin.

1.2 ODEBRÁNÍ DÍTĚTE Z RODINY

Na problematiku odebrání dítěte z rodiny či rodičovské péče je nutné nejdříve nahlédnout optikou práva a specificky pak Listiny základních práv a svobod. Její ustanovení ohledně práva rodičů pečovat o své děti a vychovávat je a o právu dětí na rodičovskou výchovu a péči jasně zakotvuje primát rodinných vztahů nad státními zásahy do nich. Omezení rodičovských práv nebo odloučení dětí od rodičů proti jejich vůli Listina základních práv a svobod připouští pouze na základě rozhodnutí soudu. V případě odebrání dítěte z rodičovské péče je – či přesněji řečeno, může být – jediným legitimním cílem takového kroku ochrana práv dítěte. Do konfliktu se pak v takových případech dostává právo rodičů na péči o děti a na jejich výchovu na jedné straně a právo či zájem dětí na optimální rozvoj na straně druhé. Ovšem jedním z prvořadých zájmů dítěte je také právo vyrůstat ve funkční rodině, přičemž hlavním způsobem řešení situace ohroženého dítěte má být ozdravení rodinného prostředí, tedy sanace vlastní rodiny dítěte, nikoli jeho odebrání rodičům.¹³

¹³ WAGNEROVÁ, Eliška. ŠIMÍČEK, Vojtěch. LANGÁŠEK, Tomáš. POSPÍŠIL, Ivo a kol. *Listina základních práv a svobod*. Komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2012. ISBN 978-80-7357-750-6, str. 667

Gabriela Mahrová, Martina Venglářová a kol. zdůrazňují, že problematika odebrání dětí z péče rodičů je vždy velice komplikovaná, přičemž každý případ je nutné posuzovat individuálně. Všechny odbory péče o dítě jsou si podle zmíněného autorského kolektivu plně vědomy možných následků výkonu odebrání dítěte z rodiny, proto v současné době v České republice již nehrozí paušální chování úředníků v této záležitosti. Odebrání dítěte či dětí z rodiny představuje až poslední pokus o nápravu situace v rodině. Tomuto aktu by měla vždy předcházet aktivita směřující k urovnání možných konfliktů či pochybení v oblasti výchovného působení a navíc ve většině rodin není ten rodič, kterého se závažné problémy týkají, s dítětem či dětmi zcela osamělý, což znamená, že s péčí o děti může pomoci širší rodinná síť. Zmíněný autorský kolektiv v této souvislosti dále upozorňuje, že v současné době již v České republice existuje relativně rozvinutá síť neziskových organizací a zařízení, které se věnují rodinné péči a mohou tak v některých konkrétních případech pomoci. Ze systémového hlediska je také důležité, že poslední instancí v rozhodování, zda odebrat či neodebrat děti z konkrétní rodiny, není úředník, nýbrž soudce, který by tuto problematiku měl kvalifikovaně a s přihlédnutím ke všem faktům řešit.¹⁴

Josef Langmeier a Dana Krejčířová upozorňují, že odebrání dítěte či dětí z určité rodiny a jeho nebo jejich umístění v ústavu v případech, kdy to nebylo nevyhnutelně nezbytné, může vést k druhotnému ublížení takovému dítěti a také k dalšímu narušení jeho psychického vývoje. V takových případech se negativní vlivy na dítě a jeho osobnost bohužel sčítají či násobí.¹⁵ Právě z tohoto důvodu je vždy nezbytné v jednotlivých případech rozhodovat velice kvalifikovaně.

¹⁴ MAHROVÁ, Gabriela. VENGLÁŘOVÁ, Martina a kol. *Sociální práce s lidmi s duševním onemocněním*. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-2138-5, str. 57

¹⁵ LANGMEIER, Josef. KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1284-9, str. 284

2 INSTITUTY NÁHRADNÍ VÝCHOVY

Pokud nemůže určité dítě vyrůstat v původní rodině, má nezadatelné právo vyrůstat v náhradní výchově. Náhradní výchova je v České republice v současné době uskutečňována v zásadě dvojitou formou:¹⁶

- náhradní rodinné péče: jedná se o svěření dítěte do péče fyzické osoby, tedy do péče jiné osoby, péče osvojitele, dále do pěstounské péče nebo do péče poručníka. Náhradní rodinná péče představuje takovou formu péče o dítě, v rámci které je dítě vychováváno jinými osobami než rodiči v prostředí, které se nejvíce podobá životu v přirozené rodině. Náhradní rodinná péče má podle zákona o rodině i podle mezinárodních úmluv přednost před ústavní výchovou. V České republice je však pro mnoho dětí ústavní výchova konečným řešením nebo příliš dlouho trvajícím přechodným řešením;
- ústavní péče: jedná se o svěření dítěte do péče určitého zařízení. Na základě typu zařízení se rozlišují děti v péči zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, děti s nařízenou ústavní výchovou nebo ochrannou výchovou či děti umístěné do ústavů rodiči. Zařízení, ve kterých je uskutečňována ústavní péče, představují zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, kojenecké ústavy, dětské domovy pro děti do tří let věku, dětská centra, diagnostické ústavy, dětské domovy, dětské domovy se školou, výchovné ústavy, domovy pro osoby se zdravotním postižením. V ústavní péči, čili v péči určitého zařízení, jsou tedy jednak děti s nařízenou ústavní výchovou, děti, které byly soudem svěřeny do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, a dále pak děti, které byly do péče zařízení svěřeny rodiči, respektive osobami odpovědnými za výchovu dítěte.

Iva Kuzníková a kol. zdůrazňují, že náhradní rodinná péče představuje pro dítě a pro jeho výchovu mnohem přirozenější prostředí než ústav, aniž by tím byl ústav demonizován a rodina glorifikována. V této souvislosti je totiž nutné si uvědomit, že ne každé dítě lze umístit v náhradní rodině. Příkladem může být třeba

¹⁶ BUBLEOVÁ, Věduna. VRÁNOVÁ, Lucie. VÁVROVÁ, Alena. FRANTÍKOVÁ, Jana. *Základní informace o náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, o. s., 2011. ISBN 978-80-87455-01-2, str. 37

dítě, které opakovaně prošlo již několika rodinami, přičemž další rodinu odmítá. Je totiž nutné respektovat i přání dítěte. Zmíněný autorský kolektiv také upozorňuje, že mnozí žadatelé o svěřeni dítěte do péče, o osvojení či o adopci mají předsudky přijmout dítě romské etnické příslušnosti. Tento postoj sice není optimální. Na druhou stranu je však nepřijatelné etnickou příslušnost dítěte žadatelům, zamlčet a nutit je jakýmkoli způsobem takové dítě přijmout. Z pochopitelných důvodů pak žadatelé nejeví zájem o děti s poruchami chování či osobnosti.¹⁷

2.1 ÚSTAVNÍ VÝCHOVA

Ústavní výchova je takové výchovné opatření, které nařizuje soud v občansko - právním řízení. Soud jí nařídí tehdy, jestliže je výchova dítěte vážně ohrožena nebo vážně narušena, přičemž jiná výchovná opatření nevedla k žádoucí nápravě, nebo jestliže z jiných závažných důvodů nemohou konkrétní rodiče výchovu svého dítěte či svých dětí zabezpečit. Před nařízením ústavní výchovy je soud povinen zkoumat, zda výchovu dítěte nelze zajistit náhradní rodinnou péčí nebo rodinnou péčí v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, které mají přednost před výchovou ústavní.¹⁸

Aktuálně platný občanský zákoník stanoví, že nedostatečné bytové poměry nebo majetkové poměry rodičů dítěte nebo osob, kterým bylo dítě svěřeno do péče, se nemohou stát samy o sobě důvodem pro rozhodnutí soudu o nařízení ústavní výchovy pro dítě. Ovšem aby tak soud neučinil, musí být jinak rodiče způsobilí zabezpečit řádnou výchovu dítěte a plnění dalších povinností vyplývajících z jejich rodičovské odpovědnosti. Příslušný soud ve svém rozhodnutí, kterým by případně nařídil ústavní výchovu pro dítě, musí označit výchovné zařízení, do kterého má být dítě umístěno. Přitom soud musí přihlídnout k zájmům dítěte a k vyjádření místně příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Soud také musí dbát na umístění dítěte co nejbližší bydlišti jeho rodičů nebo jiných osob, které jsou tomuto dítěti

¹⁷ KUZNÍKOVÁ, Iva a kol. *Sociální práce ve zdravotnictví*. Praha: Grada Publishing, 2011. ISBN 978-80-247-3676-1, str. 145

¹⁸ SLOMEK, Zdeněk. *Etopedie*. Praha: Univerzita Jana Ámose Komenského Praha, 2010. ISBN 978-80-86723-84-6, str. 55

blízké. Tato povinnost přitom platí i tehdy, rozhoduje-li soud o přemístění dítěte do jiného zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy.¹⁹

Občanský zákoník dále stanoví, že ústavní výchovu lze pro určité dítě nařídit nejdéle na dobu tří let. Ovšem ústavní výchovu lze před uplynutím zmíněných tří let od jejího nařízení prodloužit, jestliže důvody pro nařízení ústavní výchovy stále trvají. Trvání ústavní výchovy může soud prodloužit také opakovaně, vždy však tak může učinit nejdéle na dobu tří let. Po dobu, než soud rozhodne o zrušení nebo naopak o prodloužení ústavní výchovy, konkrétní dítě zůstává v ústavní výchově, a to i tehdy, když už uběhla doba, která byla dříve rozhodnutím soudu stanovená. Pokud ovšem pominou důvody, pro které byla ústavní výchova soudem nařízena, nebo pokud je možné zajistit dítěti jinou než ústavní péči, soud musí neprodleně ústavní výchovu zrušit a zároveň musí rozhodnout podle okolností o tom, komu bude napříště dítě svěřeno do péče. Ústavní výchova přitom podle aktuálně platné legislativy zaniká rozhodnutím soudu o osvojení dítěte.²⁰

V rámci této podkapitoly je nutné shrnout, že celá řada zahraničních i českých výzkumů v podstatě již od šedesátých let minulého století dlouhodobě a opakovaně potvrzuje, že ústavní výchova má negativní důsledky pro vývoj dětí. Tyto výzkumy nezůstaly bez vlivu na politiku některých vlád, protože na jejich základě celá řada evropských států realizovala transformaci systému péče o ohrožené děti, přičemž tato transformace spočívala v deinstitucionalizaci péče o děti, tedy v odklonu od ústavní péče ve prospěch náhradní rodinné péče a poskytování podpory směřované přímo ohroženým rodinám. Je zřejmé, že cílem této transformace bylo dosáhnout stavu, aby děti nemusely být z rodin vůbec odebírány. Empiricky bylo mimo jiné zjištěno, že ústavní péče např. v žádném případě není vhodná pro malé děti. Pro optimální vývoj dítěte věku do tří let je totiž naprosto zásadní navázat pevnou emocionální vazbu ke stále pečující osobě, kterou je za běžných podmínek obvykle matka dítěte. Při nepřítomnosti matky, tuto funkci může nahradit otec, či jiná blízká osoba. Taková osoba je většinu času v bezprostředním kontaktu s dítětem, přičemž reaguje na jeho potřeby individuálním způsobem. Děti v ústavní péči – ať se již jedná o děti umístěné

¹⁹ Zákon č. 89/2012 Sbírky, občanský zákoník, § 971

²⁰ Zákon č. 89/2012 Sbírky, občanský zákoník, § 972

v kojeneckých ústavech nebo dětských domovech – tuto možnost, navzdory často obětavému úsilí personálu, bohužel nemají.²¹

Přes výše uvedené a empiricky potvrzené skutečnosti a přes pozitivní vývoj v mnoha evropských zemích se toho v České republice v oblasti péče ohrožené děti během prvních dvou desetiletí od pádu komunistického režimu příliš neměnilo. Ústavní péče totiž v České republice stále přetrvává jako dominantní způsob péče o ohrožené děti, což lze dokumentovat i statistickými daty. Když bylo např. v roce 2002 realizováno porovnání počtu dětí ve věku do tří let v ústavní péči v Evropě, zjistilo se, že Česká republika se na žebříčku podle počtu dětí do tří let umístěných v ústavní péči bohužel nachází na jedné z prvních příček mezevropskými státy, zatímco např. i v takových státech, jako je Slovensko, ale dokonce i Bulharsko či Rumunsko, došlo během deseti let k vcelku výraznému poklesu dětí v ústavní péči. Mezi lety 2002 a 2013 došlo k poklesu počtu dětí do tří let v ústavní péči např. na Slovensku skoro o celých 90%, což je nutné označit jako obrovský úspěch. Tento zásadní pokles na Slovensku umožnilo především zavedení institutu pěstounské péče na přechodnou dobu, kam se malé děti dostávají místo umístění do ústavní péče. Slovensko se v důsledku toho dostalo na úroveň charakteristickou pro vyspělé evropské státy, jako je např. Rakousko.²²

Ve srovnání s tím se počet dětí ve věku do tří let v ústavní péči v České republice se však ve stejném období snížil pouze o 25%. Přepočtený počet dětí do tří let v ústavní péči (ve vztahu k celkovému počtu obyvatel) v České republice byl v roce 2013 desetkrát vyšší než na Slovensku. Ovšem v posledních letech se situace začíná měnit k lepšímu i v České republice. Na počátku roku 2013 totiž vstoupila v účinnost významná novela Zákona o sociálně právní ochraně dětí. V důsledku novelizace této legislativní normy došlo, mimo jiné, k celkem výraznému zlepšení podmínek pro výkon pěstounské péče v České republice, zejména pak pěstounské péče na přechodnou dobu. Vyšší dostupnost pěstounské péče také představuje jeden ze základních faktorů, v důsledku

²¹LUMOS. *Péče o ohrožené děti v České republice*. [online]. 2015 [cit. 2015-12-25]. Dostupné z: [www:http://czech.wearelumos.org/sites/default/files/material-seminar11-11.pdf](http://czech.wearelumos.org/sites/default/files/material-seminar11-11.pdf). str. 1

²²LUMOS. *Péče o ohrožené děti v České republice*. [online]. 2015 [cit. 2015-12-25]. Dostupné z: [www:http://czech.wearelumos.org/sites/default/files/material-seminar11-11.pdf](http://czech.wearelumos.org/sites/default/files/material-seminar11-11.pdf) str. 1-2

kterých dochází v České republice k postupnému snižování počtu dětípřijímaných do ústavní péče. Zatímco v roce 2008 bylo do ústavní péče přijato celkem 6 951 dětí, v roce 2013 již jen 5 482 dětí. V roce 2013 jich tedy bylo přijato téměř o tisíc pětset méně než v roce 2008.²³

Tabulka č. 1: Počty dětí přijaté do jednotlivých typů ústavů pro děti a mládež v roce 2008 a 2013

	Rok 2008	Rok 2013	Úbytek 2008 až 2013	Procentuální úbytek až 2013
Celkem	6 951	5 482	1 469	21 %
Kojenecké ústavy	1 981	1 740	241	12 %
Dětské domovy	1 190	839	351	29 %
Dětské domovy se školou	509	390	119	23 %
Výchovné ústavy	975	797	178	18 %
Diagnostické ústavy	2 296	1 716	580	25 %

Zdroj:LUMOS. *Péče o ohrožené děti v České republice*. [online]²⁴

2.2 NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE

V současné době systém náhradní rodinné péče pouze ojediněle řeší případy skutečně osiřelých dětí, tedy takových dětí, kterým zemřeli oba rodiče nebo jeden z nich. V naprosté většině se totiž setkáváme s životními osudy takzvaně sociálně osiřelých dětí. Tyto děti mají matku a otce nebo alespoň jednoho z nich, ovšem ti se o ně nemohou, nechtějí nebo nedokážou adekvátně postarat. Ve všech těchto situacích jsou tyto děti přednostně svěřovány do péče některých členů jejich širší rodiny nebo do péče osob, které dítě dobře zná. Teprve druhou volbu představují vždy

²³LUMOS. *Péče o ohrožené děti v České republice*. [online]. 2015 [cit. 2015-12-25]. Dostupné z: [www: http://czech.wearelumos.org/sites/default/files/material-seminar11-11.pdf](http://czech.wearelumos.org/sites/default/files/material-seminar11-11.pdf). str. 5 – 6

²⁴LUMOS. *Péče o ohrožené děti v České republice*. [online]. 2015 [cit. 2015-12-25]. Dostupné z: [www: http://czech.wearelumos.org/sites/default/files/material-seminar11-11.pdf](http://czech.wearelumos.org/sites/default/files/material-seminar11-11.pdf). str. 6

hledání osob, které dítě nezná a které jsou ochotny a schopny dítě přijmout do své rodiny.²⁵

V rámci problematiky náhradní rodinné péče však nelze zaměřovat pozornost pouze na děti, i když o ty jde především. Bohumil Seifert, Libuše Čeledová a kol. totiž upozorňují, že je nutné věnovat pozornost žadatelům o náhradní rodinnou péči. Mimo jiné je důležité zkoumat jejich zdravotní stav. Zmíněný autorský kolektiv v této souvislosti konstatuje, že „... posoudit zdravotní stav žadatelů o náhradní rodinnou péči je jednoduché v případě, že jsou žadatelé zdraví. Když žadatel nebo žadatelka trpí vážnou chronickou chorobou nebo těžkým zdravotním postižením, je posouzení značně komplikované. Odhadnout vývoj onemocnění na řadu let dopředu je v řadě případů značně obtížné a vyžaduje, aby posuzující lékař měl dostatečné medicínské znalosti a zkušenosti a aby byl schopen své závěry sladit s novými poznatky a pokroky lékařské vědy.“²⁶ Dále je mimo jakoukoli pochybnost, že v případě žadatelů o náhradní rodinnou péči je nutné posuzovat nejen zdravotní stav žadatelů, ale také jejich socioekonomický status a další faktory.

2.2.1 OSVOJENÍ

Dle Zbyňka Nováka a Tomáše Gabriela je zejména u laické veřejnosti doposud vžitý spíše dříve používaný termín adopce. Pojmy osvojení a adopce lze však s určitým zjednodušením považovat za synonyma. Osvojení v současné době v České republice představuje nejvyšší možnou a také bezkonkurenčně nejčastěji realizovanou formu náhradní rodinné péče. Nespornou výhodou osvojení je především skutečnost, že jeho prostřednictvím získají osvojitelé, tedy lidé, kteří se rozhodli dítě převzít do této formy náhradní rodinné péče, stejná práva ale i povinnosti, jaké mají ke svým dětem biologičtí rodiče.²⁷

²⁵ BUBLEOVÁ, Věduna. VRÁNOVÁ, Lucie. VÁVROVÁ, Alena. FRANTÍKOVÁ, Jana. *Základní informace o náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, o. s., 2011. ISBN 978-80-87455-01-2, str. 39

²⁶ SEIFERT, Bohumil. ČELEDOVÁ, Libuše a kol. *Základní pojmy praktického a posudkového lékařství*. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2082-4, str. 104

²⁷ GABRIEL, Zbyněk. NOVÁK, Tomáš. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-1788-3, str. 42.

Osvojení neboli adopce představuje přijetí cizího dítěte za vlastní, což znamená, že osvojitelé se stávají novými rodiči dítěte a získávají tak všechna práva, ale také povinnosti, jakými disponují biologičtí rodiče. V této souvislosti je vhodné připomenout, že nový český občanský zákoník se vydal cestou posílení ochrany osvojovaného dítěte a zdůraznění jeho zájmů v celém procesu osvojení. Osvojení je tady nově vnímáno jako specifická forma rodičovství, nikoli jako náhradní péče o dítě. Rozhodovací pravomoc ve věcech náhradní rodinné péče je přitom od roku 2014 svěřena do působnosti soudů.²⁸ Z hlediska práva platí, že osvojením vzniká mezi osvojitelem a osvojeným dítětem, neboli osvojencem, takový poměr, jaký existuje mezi rodiči a dětmi, a mezi osvojencem a příbuznými osvojitele pak poměr příbuzenský. Právní mocí osvojení navíc zanikají všechna vzájemná práva, ale i povinnosti mezi osvojencem a jeho původní rodinou. Osvojitelé tedy mají stejnou rodičovskou zodpovědnost jako při výchově vlastního dítěte.²⁹

V současné době se situace jeví tak, že zájem o osvojení dětí z ústavů v České republice klesá, přičemž tato situace vyvrcholila v roce 2013. Tehdy totiž počet žádostí o adopci v České republice klesl na desetileté minimum. Odborníků na problematiku náhradní rodinné péči se přitom domnívají, že příčinou této situace je především rostoucí obliba pěstounství. Významnou roli v tomto ohledu sehrává také změna legislativy, dále pak vysoký věk žadatelů či specifické nároky pěstounů při výběru dětí. Při osvojení by měl být mezi osvojencem a adoptivními rodiči přiměřený věkový rozdíl. V roce 2013 bylo v České republice evidováno pouze 626 žádostí o osvojení, přičemž např. v roce 2006 to bylo o třetinu více. Zuzana Baudyšová, zakladatelka a ředitelka Nadace Naše dítě, se však domnívá, že jistou roli v tomto ohledu sehrála také nedávná krize. Mladé páry podle Zuzany Baudyšové

²⁸ RECMAN, Svatomír. *Průvodce pro zájemce o náhradní rodinnou péči a osvojení (v souvislosti s účinností nového občanského zákoníku)*. Ostrava: Moravskoslezský kraj, 2014. ISBN 978-80-87503-65-2, str. 2

²⁹ BUBLEOVÁ, Věduna. VRÁNOVÁ, Lucie. VÁVROVÁ, Alena. FRANTÍKOVÁ, Jana. *Základní informace o náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, o. s., 2011. ISBN 978-80-87455-01-2, str. 43

v současné době velmi poctivě řeší, zda vůbec a kolik dětí si mohou tzv. dovolit, ať již biologickou cestou, nebo prostřednictvím osvojení.³⁰

Další odborníci se ale shodují v názoru, že velký podíl na poklesu zájmů o adopci nese především rostoucí obliba pěstounství v České republice, která je do jisté míry podporována také medializací této formy péče o děti. Některé rodiny se po bližším seznámení s ní mohou rozhodnout spíše pro tuto formu péče o děti. Tento trend přitom dokazuje také statistika Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky. Zatímco do roku 2010 počet žádostí o adopce převažoval nad počtem žádostí o pěstounskou péči, ovšem po roce 2011 již české úřady evidovaly více žádostí o pěstounskou péči než žádostí o adopci, přičemž tento rozdíl je od té doby s každým následujícím rokem výraznější. V roce 2013 to bylo již o 1130 případů více. Podle již výše zmíněné Zuzany Baudyšové lidé v České republice projevují čím dál větší zájem i o pěstounství na přechodnou dobu, tedy maximálně na dobu jednoho roku, přičemž významnou roli v tomto ohledu může sehrávat také finanční motivace, která je u pěstounství na přechodnou dobu větší než v případě adopce. Stejně tak i pěstounská péče na neomezenou dobu je v České republice ze strany státu více podporovaná než adopce. Navíc i společenská atmosféra po změně legislativy, představované přijetím nového občanského zákoníku, může dočasně snižovat zájem o adopce. Vzhledem k tomu, že nový občanský zákoník platí teprve od 1. ledna roku 2014, nedošlo zatím k optimálnímu aplikování či ustálení všech navozených změn v praxi. Rovněž tato skutečnost tedy vnáší do prostředí náhradní rodinné péče určité zmatky a jistou dávku nejistoty. Zájemci o osvojení dítěte přitom chtějí a musí být důkladně informováni, jak celý proces osvojení dítěte probíhá.³¹

³⁰KABÁTOVÁ, Šárka. Češi ztrácí zájem o adopci. Oblíbili si pěstounství, zvláště to na přechodnou dobu. [online]. 2015 [cit. 2015-12-27]. Dostupné z WWW: http://www.lidovky.cz/cesi-ztraci-zajem-o-adopci-kratkodobe-pestounstvi-je-financne-lakavejsi-law-/pravy-domov.aspx?c=A140718_155147_ln_domov_sk.

³¹Kabátová, Šárka. Češi ztrácí zájem o adopci. Oblíbili si pěstounství, zvláště to na přechodnou dobu. [online]. 2015 [cit. 2015-12-27]. Dostupné z www: http://www.lidovky.cz/cesi-ztraci-zajem-o-adopci-kratkodobe-pestounstvi-je-financne-lakavejsi-law-/zpravy-domov.aspx?c=A140718_155147_ln_domov_sk.

Tabulka č. 2: Vývoj počtu žádostí o osvojení a pěstounství a vývoj počtu dětí umístěných do ústavní výchovy a počtu dětí v ústavní výchově

Rok	Počet žádostí o osvojení	Počet žádostí o pěstounství	Počet dětí umístěných do ústavní výchovy	Celkový počet dětí v ústavní výchově
2005	871	-	-	8648
2006	912	-	-	8691
2007	909	-	-	9064
2008	790	612	2295	8009
2009	725	543	2202	7975
2010	682	621	2055	7685
2011	673	703	1901	7340
2012	729	1152	1875	7045
2013	626	1756	1575	6524

Zdroj: KABÁTOVÁ, Šárka. *Češi ztrácí zájem o adopci. Oblíbili si pěstounství, zvláště to na přechodnou dobu.*³²

2.2.2 PĚSTOUNSKÁ PÉČE

Dle Zdeňka Matějčka a Josefa Langmeiera lze říci, že „... v mnohých zemích je pěstounská péče tak rozšířená, že je prakticky alternativou dětských domovů. Děje se tam pak běžně to, co se děje všude, kde není dostatečný výběr možností – mnohé děti se v pěstounské péči neosvědčují, přecházejí z jedné rodiny do druhé podobně jako u nás z ústavu do ústavu a jejich duševní vývoj je stejně, ne-li vážněji ohrožen. Máme za to, že pěstounská péče nemůže být univerzálním řešením osudu opuštěných dětí, tak jako jím nejsou ani dětské domovy, ani adoptce. Má však v diferencovaném repertoáru možností své určité místo a má ovšem i své určité

³² KABÁTOVÁ, Šárka. Češi ztrácí zájem o adopci. Oblíbili si pěstounství, zvláště to na přechodnou dobu. [online]. 2015 [cit. 2015-12-27]. Dostupné z www: http://www.lidovky.cz/cesi-ztraci-zajem-o-adopci-kratkodobe-pestounstvi-je-financne-lakavejsi-law-/zpravy-domov.aspx?c=A140718_155147_In_domov_sk.

indikace, tak aby jejich předností bylo co nejlépe využito a její nevýhody aby byly potlačeny.“³³

Pěstounská péče představuje státem finančně podporovanou a kontrolovanou formu náhradní rodinné péče, která má na základě aktuálně platné legislativní úpravy přednost před ústavní výchovou. Aby mohlo být určité dítě svěřeno do péče pěstounům, není podle nové právní úpravy nutný souhlas biologického rodiče dítěte nebo nemusí být nejdříve dítěti nařízena ústavní výchova. Je však nutné upozornit, že v případě pěstounské péče ze strany pěstounů nedochází k přijetí cizího dítěte za své, jako je tomu v případě osvojení. Děti svěřené do pěstounské péče většinou své rodiče znají a předpokládá se tedy i kontakt rodiče či jiného člena širší biologické rodiny s dítětem i v době trvání pěstounské péče. Nejsou tedy zprerušeny vztahy mezi dítětem a jeho biologickými rodiči. S ohledem na možnosti, schopnosti a majetkové poměry je totiž rodičům soudně stanovena vyživovací povinnost. Rovněž jednotlivá práva a povinnosti vyplývající z rodičovské odpovědnosti vůči dítěti jsou rodičům stanovena na základě soudního rozhodnutí. Pěstouni disponují právem zastupovat dítě v běžných záležitostech, ovšem v zásadních záležitostech – jako jsou např. plánované operace, výběr školy atd. – je vždy zapotřebí souhlasu ze strany zákonného zástupce, kterým zůstává rodič, nebo soudu. Pokud dojde k podstatné změně poměrů nebo k neshodě mezi rodiči na jedné straně a pěstounem na straně druhé ohledně podstatné záležitosti týkající se dítěte, může dítě, rodič nebo pěstoun navrhnout soudu změnu práv a povinností, ale také dokonce zrušení pěstounské péče nebo jiné rozhodnutí. Dítěti svěřenému do pěstounské péče zůstává ve všech případech původní jméno po biologických rodičích, ale existuje možnost požádat soud o změnu příjmení, aby bylo shodné s příjmením pěstounů.

Pěstounská péče na základě aktuálně platné právní úpravy končí nejpozději zletilostí dítěte nebo nabytím plné svéprávnosti. Pěstounská péče přitom může mít v České republice několik forem. Podle Svatomíra Recmana jde o tyto formy:

³³ MATĚJČEK, Zdeněk. LANGMEIER, Josef. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1983-5, str. 347

- příbuzenská pěstounská péče: pěstounem se v tomto případě stává některý z příbuzných dítěte či dětí, který si podává návrh na pěstounskou péči k soudu. Krajský úřad v tomto případě nevyhledá dítěti pěstounskou rodinu;
- nepříbuzenská pěstounská péče: v tomto případě je pěstounem dítěte či dětí nějaká cizí osoba, se kterou dítě nemá příbuzenský vztah. Pěstouna v tomto případě dítěti vyhledá příslušný odbor místně příslušného krajského úřadu;
- pěstounská péče na přechodnou dobu: pěstounská péče na přechodnou dobu představuje novou formu pěstounské péče, tato pěstounská péče je specifická právě svou krátkodobostí. Trvá totiž maximálně jeden rok.

2.2.3 PĚSTOUNSKÁ PÉČE NA PŘECHODNOU DOBU

Od 1. června roku 2006 byla právní úprava fenoménu pěstounské péče doplněna ještě o novou speciální úpravu, která byla přijata s cílem zdůraznit potřebu krátkodobé pěstounské péče v jasně definovaných situacích. Soud podle této nové právní úpravy může na návrh orgánu sociálně-právní ochrany dětí svěřit určité dítě do pěstounské péče na přechodnou dobu. Tato přechodná doba je zákonem vymezena následujícím způsobem ve třech případech jako doba:

- po kterou nemůže původní rodič ze závažných důvodů dítě vychovávat. Může se jednat o důvody zdravotní, o výkon trestu odnětí svobody a další důvody;
- po jejímž uplynutí lze podle § 68a zákona o rodině dát souhlas původního rodiče s osvojením dítěte či dětí. Na tomto místě lze upřesnit, že souhlas s osvojením dítěte lze dát nejdříve šest týdnů po jeho narození, v praxi se tedy může jednat o odložené novorozence, u kterých se čeká na souhlas rodičů s osvojením, kteří nejsou umístěni do předadopční nebo předpěstounské péče;
- do pravomocného rozhodnutí soudu o tom, že není zapotřebí souhlasu rodičů k osvojení. Může se jednat o dvojí případy dětí. Zaprvé se může jednat o děti zpravidla do jednoho roku věku, o které rodiče neprojevíli po dobu dvou měsíců od narození žádný zájem, a soud zkoumá, zda jim v projevení zájmu nebránila zvláštní překážka. Zadruhé se může jednat o děti, u kterých soud zkoumá, zda rodiče po dobu nejméně šesti měsíců soustavně neprojevovali opravdový zájem o dítě, a to zejména tím, že dítě pravidelně nenavštěvovali, neplnili pravidelně a dobrovolně vyživovací povinnost k dítěti a neprojevuji

snahu upravit si v mezích svých možností své rodinné a sociální poměry tak, aby se mohli osobně ujmout péče o dítě a náležitě je vychovávat.

Ve druhém a třetímz výše uvedených případech může soud svěřit určité dítě do pěstounské péče na přechodnou dobu na základě předběžného opatření. Pěstounem na přechodnou dobu se přitom může stát ten občan, který je před svěřením dítěte zařazen do evidence osob vhodných k výkonu pěstounské péče na přechodnou dobu. Dále lze upřesnit, že proces odborného posouzení před zařazením do evidence je velmi podobný jako v případě osvojení či klasické pěstounské péče, ovšem na druhou stranu se předpokládá poněkud rozsáhlejší příprava na přijetí dítěte. Věduna Bubleová, Lucie Vránová, Alena Vávrová a Jana Frantíková si v této souvislosti kladou otázku, co se na straně určitého jednotlivce může stát motivem pro rozhodnutí stát se pěstounem na přechodnou dobu. Motivace může být skutečně různá. Podle zmíněných autorek může být takové rozhodnutí motivováno třeba tím, že konkrétní žadatel se chce vědomě postarat takto jednorázově o jedno dítě. Ovšem stejně tak lze tuto pomoc dětem opakovat a přijímat do určité rodiny či domácnosti děti další. Pro jednorázovou pomoc dětem se také mohou rozhodnout žadatelé o osvojení a pěstounskou péči, u kterých budou mít posouzení a přípravy větší rozsah, vyplývající z charakteru pěstounské péče na přechodnou dobu.

Na počátku roku 2013 vstoupila v České republice v účinnost novela Zákona o sociálně právní ochraně dětí. Na základě této novely mimo jiné došlo k vcelku výraznému zlepšení podmínek pro realizaci pěstounské péče, což se týká především pěstounské péče na přechodnou dobu. V současné době (konec roku 2015) lze konstatovat, že během necelých dvou let od nabytí účinnosti novely zmíněného zákona vzrostl počet pěstounů na přechodnou dobu o 220 nových případů. Již na konci října roku 2014 měli pěstouni na přechodnou dobu do své péče svěřeno celkem 314 dětí, což představuje nárůst téměř o 300 více ve srovnání s dobou před začátkem účinnosti novely zmíněného zákona. Tzv. obsazenost pěstounů v České republice činila na konci roku 2014 více než 90 %, přičemž pouze minimum z nich nemá v péči žádné dítě. Bohužel zatím neexistují aktuální národní data, na základě kterých by bylo možné dokumentovat aktuálně pokles počtu dětí

v kojeneckých ústavech, k němuž došlo v důsledku umístování dětí do pěstounské péče na přechodnou dobu. Pokles, který nastal v průběhu roku 2013, totiž nebyl ještě tak výrazný, protože se jednalo teprve o první rok účinnosti výše zmíněné novely zákona. Na konci roku 2013 bylo v kojeneckých ústavech umístěno 1 233 dětí, což bylo o 160 dětí méně než na konci roku 2012. Organizace Lumos, zabývající se pomocí ohroženým dětem, v této souvislosti analyzuje data z Pardubického kraje, která podle této organizace naznačují, že úbytek dětí v kojeneckých ústavech se v průběhu roku 2014 zrychloval, protože na konci června 2014 bylo v třech kojeneckých ústavech Pardubického kraje pouhých 37 dětí, což je téměř o polovinu méně než v roce 2010, kdy v těchto ústavech bylo umístěno 62 dětí. Obsazenost ústavů tak v červnu 2014 činila pouze 60 %.³⁴

2.2.4 PORUČENSTVÍ

V odborné literatuře se můžeme setkat s termíny poručenství, poručenská péče, ale také poručnictví. Ovšem v zákoně o rodině, který tyto problematiku řeší, je používán termín poručenství. Tento institut do práva České republiky vnesla novela zákona o rodině platná od srpna roku 1968.³⁵

Soudy v České republice mohou ustanovit dítěti poručníka v následujících případech. Poručníci se dítěte mohou ujmout tehdy, když rodiče dítěte zemřeli, když byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, když byl pozastaven výkon jejich rodičovské zodpovědnosti, a konečně když nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu, a tedy nejsou nositeli rodičovské zodpovědnosti. Poručník je tedy na základě aktuálně platné legislativy zákonným zástupcem dítěte. Ustanovený poručník přitom může – ale také nemusí – odít osobně pečovat. Pokud však určitý poručník péči o dítě osobně vykonává, má on i dítě nárok na stejné hmotné zabezpečení, jakoby se jednalo o péči pěstounskou. Pokud je však určité dítě nejprve umístěno do pěstounské péče, v jejímž průběhu dojde ke změně podmínek – tedy pokud jsou např. rodiče soudem zbaveni své rodičovské zodpovědnosti – mohou být

³⁴ LUMOS. *Péče o ohrožené děti v České republice*. [online]. 2015 [cit. 2015-12-27]. Dostupné z: [www:http://czech.wearelumos.org/sites/default/files/material-seminar11-11.pdf](http://czech.wearelumos.org/sites/default/files/material-seminar11-11.pdf). str. 2-3

³⁵ GABRIEL, Zbyněk. NOVÁK, Tomáš. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-1788-3, str. 52-53

stávající pěstouni ustanoveni poručníky, a to opět na základě soudního rozhodnutí. Mezi poručníkem na jedné straně a dítětem na straně druhé ze zákona nevzniká takový poměr, jaký existuje mezi rodiči a dítětem. Výkon funkce poručníka probíhá pod pravidelným dohledem ze strany příslušného soudu, a to nejen z hlediska správy majetku dítěte, ale z hlediska jeho různých osobních záležitostí. Poručník je povinen podávat příslušnému soudu zprávy o svém poručenci, a to obvykle v ročních intervalech. Jakékoli rozhodnutí poručníka v podstatné věci, která se týká dítěte, přitom vyžaduje schválení soudem.

Zbyněk Gabriel a Tomáš Novák zdůrazňují, že „... *psychologické nároky kladené na poručníky jsou obdobné jako nároky na pěstouny, ostatně ... mnohému poručenství předchází nejdříve klasická pěstounská péče.*“³⁶

2.2.5 SVĚŘENÍ DÍTĚTE DO VÝCHOVY JINÉ FYZICKÉ OSOBY NEŽ RODIČE

Věduna Bubleová, Lucie Vránová, Alena Vávrová a Jana Frantíková zdůrazňují, že za situace, kdy se o dítě z různých důvodů jeho rodiče nestarají, první z institutů náhradní rodinné péče, který přichází do úvahy, představuje svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby. V České republice je v těchto případech zažitá taková praxe, že při výběru vhodné osoby dá soud obvykle přednost některému z příbuzných dítěte. Ovšem za jistých okolností to může být také někdo jiný, kdo je dítěti blízký, ke kterému má dítě vytvořený citový vztah atd. Dítě tak za těchto okolností zůstává buď v původní rodině – tedy přesněji řečeno v jejím širším rámci – nebo alespoň u známých osob. Podmínky pro svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče jsou podle výše zmíněných autorek především následující:

- svěření do péče jiné osoby než rodiče je ve vlastním zájmu určitého dítěte;
- tato osoba se svěřením dítěte do péče souhlasí, nesmí se to dít proti její vůli;
- tato osoba musí poskytovat pevnou záruku zdárné výchovy dítěte.

Věduna Bubleová, Lucie Vránová, Alena Vávrová a Jana Frantíková vymezují práva a povinnosti pečující osoby. Zmíněné autorky zdůrazňují, že taková

³⁶ GABRIEL, Zbyněk. NOVÁK, Tomáš. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-1788-3, str. 52-53

osoba pečuje o dítě a vychovává je, přičemž jeho práva a povinnosti jsou vymezeny soudním rozhodnutím. Zajímavou otázkou v této souvislosti představují práva a také povinnosti rodičů dítěte. Je nutné zdůraznit, že i po svěřeni dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče dále trvá vyživovací povinnost rodičů nebo rodiče, ovšem rodičovská zodpovědnost je omezena na základě soudního rozhodnutí, a to přesně v tom rozsahu, ve kterém právo a povinnost pečovat o dítě a další práva a povinnosti přešly na onu jinou osobu. Dále je nutné alespoň rámcově přiblížit průběh procesu svěřeni dítěte do péče jiné osoby. Lze shrnout, že konkrétní návrh na svěřeni dítěte do péče může k soudu podat ta osoba, která chce dítě do péče svěřit. Soud může však také řízení o svěřeni do péče zahájit i bez návrhu, a to např. na základě podnětu příslušné obce s rozšířenou působností. Právě z tohoto důvodu představuje výslovnou podmínku, že osoba musí se svěřením do své péče souhlasit. V některých případech však dítě může být svěřeno také do společné výchovy manželského páru. Příslušný soud při svém rozhodování vždy vymezi osobám, kterým dítě do výchovy svěruje, rozsah jejich práv a povinností vůči dítěti.

3 HODNOTOVÁ ORIENTACE DĚTÍ

Zdeněk Kolář a kol. říkají, že „... *postoj, přesvědčení člověka o tom, co je významné, potřebné, cenné, o čem je třeba usilovat. Je založena na potřebách jednotlivce, skupiny i celého společenství. Hodnotami rozumíme buď všechno, co přináší uspokojení, nebo hodnoty v užším slova smyslu, základní kulturní kategorie, které odpovídají našim vyšším tendencím, normám a ideálům sociálním, mravním a estetickým. Jde o vztah lidského objektu a subjektu. Člověk je aktivní stránkou subjekt-objektového vztahu. Hodnoty jsou produkty lidské aktivity ... Hodnoty vznikají lidským hodnocením. Hodnoty jsou výsledkem hierarchizující reflexe prováděné z určitých zaujatých pozic. Výchovou lze ovlivňovat tvorbu společensky pozitivních, uznávaných hodnot u dětí, mladistvých i dospělých – znamená to propojit tři základní složky hodnoty, a to složku emocionální, kognitivní a behaviorální.*“³⁷

Termín hodnotová orientace dětí lze podle Pavla Říčana a Pavlíny Janošové velice stručně definovat jako hodnotový žebříček, který je dětem vštěpován v jejich

³⁷ KOLÁŘ, Zdeněk a kol. *Výkladový slovník z pedagogiky. 583 vybraných hesel.* Praha: Grada Publishing, 2012. ISBN 978-80-247-3710-2, str. 48 – 49

rodinách a je základem jejich výchovy a obecněji pak socializace.³⁸ Tomáš Perič zase konstatuje, že hodnotová orientace společně se schopnostmi, temperamentem (emocemi), motivací (vůlí) a postoji představuje součást velmi složitého komplexu faktorů, které jsou ovlivněné a tvořené kontaktem s okolním prostředím a které vytvářejí strukturu osobnosti každého jednotlivého člověka.³⁹

Pavel Říčan pak dále shrnuje, že nejobecnější postoje, které určují celý životní styl určitého jedince a jeho orientaci ve světě, lze obecně označovat jako hodnoty či hodnotové orientace, lidově jako žebříček hodnot. Tyto hodnotové orientace neboli žebříčky hodnot můžeme podle Pavla Říčana chápat jako nejvyšší abstrakce konkrétních postojů. Nejznámější klasifikaci hodnot, které až doposud vytvořili psychologové, představuje hodnotová orientace staršího německého autora Sprangera. Spranger rozlišoval teoretický, ekonomický, estetický, sociální, politický a náboženský typ osobnosti či její hodnotové orientace. Teoretický typ je zaměřen na hledání pravdy a uvažování. Je racionální až intelektualistický. Ekonomický typ měří všechno užitečností a praktičností, je zaměřen na prosperitu a kumulování majetku. Estetický typ spatřuje nejvyšší hodnotu ve formě a harmonii, přičemž směřuje k individualismu a soběstačnosti. Sociální typ je altruista, nesobecký člověk, pro kterého láska představuje jedinou správnou formu lidského vztahu. Politický typ hodnotí nejvýše moc. Ve kterémkoli povolání vyhledává soutěž, vliv, možnost ovládat druhé. A konečně náboženský typ, jak jej definuje Spranger, spatřuje nejvyšší hodnotu v jednotě, je zaměřen k absolutním hodnotám a hledá mystickou náboženskou zkušenost. Sprangerova typologie nepostrádá na zajímavosti, ovšem již je v mnoha ohledech překonána. Pavel Říčan konstatuje, že je možné nově zařadit technický typ, dále je nutné do systému zařadit hodnoty vztahující se ke kultuře či sportu, ale také k osobní svobodě atd.⁴⁰

3.1 VÝVOJ DĚTÍ V RODINĚ Z HLEDISKA HODNOTOVÉ ORIENTACE

³⁸ ŘÍČAN, Pavel. JANOŠOVÁ, Pavlína. *Jak na šikanu*. Praha: Grada Publishing, 2010. ISBN 978-80-247-2991-6, str. 19

³⁹ PERIČ, Tomáš. *Sportovní příprava dětí*. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-2643-4, str. 97

⁴⁰ Říčan, Pavel. *Psychologie osobnosti. Obor v pohybu*. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1174-4, str. 105-106

Pro vývoj dětí v rodině je z hlediska hodnotové orientace důležitý nejen typ osobnosti, ale svůj význam má také hodnotová výchova. Jedná se o výchovu související s hodnotami, tedy směřující k vytváření a upevňování hodnot. V pedagogických souvislostech hodnotová výchova – nebo výchova hodnot či výchova k hodnotám – představuje kultivaci hodnotového myšlení, cítění, jednání, hodnotových postojů osobnosti, převádění všeobecně uznávaných hodnot, tedy tzv. hodnotový kánon, z generace na generaci. Zdeněk Kolář a kol. v této souvislosti rozlišují následující fenomény:⁴¹

- hodnotová orientace: jedná se o soubor zevnitřněných přesvědčení jedince o tom, co je důležité, hodnotné, potřebné, o co má smysl v životě usilovat;
- hodnotový systém: představuje určitým způsobem (obvykle hierarchicky) uspořádané pořadí hodnot jednotlivce, skupiny či společnosti, přičemž toto uspořádání je realizováno podle osobního (nebo společenského, skupinového) významu či podle pořadí hodnot jednotlivce, skupiny či celé společnosti. Lze konstatovat, že hodnotový systém se může měnit v souvislosti s věkem či životními zkušenostmi, ale také se změnami společenských poměrů atd.;
- hodnotový žebříček: jedná se o nabídku různých hodnot, jejichž pořadí dítě, mladistvý či dospělý seřazuje podle svého individuálního přesvědčení. Každý jedinec si přitom určuje, které hodnoty uznává více, které méně či které fenomény pro něj hodnoty nepředstavují.

Jarmila Kelnarová a Eva Matějková zdůrazňují, že hodnotová orientace člověka se během jeho osobnostního vývoje mění, a to na základě nových vědomostí, zkušeností, ale také na základě stanovených cílů.⁴² Jan Průcha a Jaroslav Veteška na základě četných empirických studií shrnují, že za nejvýznamnější hodnoty mladých Čechů ve věkové skupině 15 až 30 let jsou považovány zdraví, láska, život bez válek, svoboda, přátelství, rodina a zajímavá práce, přičemž pořadí těchto hodnot se může měnit v závislosti na nejrůznějších proměnných. Zmínění autoři např. doplňují, že čím vyšší je úroveň vzdělání jednotlivců, tím vyšší místo v hierarchii

⁴¹ KOLÁŘ, Zdeněk a kol. *Výkladový slovník z pedagogiky*. 583 vybraných hesel. Praha: Grada Publishing, 2012. ISBN 978-80-247-3710-2, str. 49

⁴² KELNAROVÁ, Jarmila. MATĚJKOVÁ, Eva. *Psychologie*. 2. díl Pro studenty zdravotních oborů. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-3600-6, str. 49

jejich hodnot zaujímá zajímavá práce, rozvoj vlastní osobnosti, vzdělání, úspěšnost v zaměstnání a společenská prestiž. Ve faktu odlišností hodnotových orientací také spočívají rozdíly mezi jednotlivými národními kulturami, které se promítají do různých sfér života.⁴³ Tyto skutečnosti mají svůj význam i v případě dětí.

Hodnotové orientace jsou zvnitřňovány během procesu socializace osobnosti jednotlivých dětí či dospívajících, což znamená, že určité hodnotové žebříčky se stávají součástí osobnosti konkrétního člověka. Způsoby, prostřednictvím kterých mohou lidé uspokojovat své touhy a potřeby, jsou určovány také tím, co od jedinců očekávají druzí lidé ve společnosti, protože i tato očekávání vycházejí z kulturně-hodnotového vzorce společnosti a z obecně přijímaných hodnotových orientací. Je to právě obecná či společná hodnotová orientace, která představuje nezbytnou podmínku existence každé společnosti či sociální skupiny. Zcela zásadní roli v rámci procesu zvnitřňování hodnotových orientací sehrává rodina, ve které probíhá sociální učení se citům, které vede k internalizaci hodnot ve formě hodnotových orientací.⁴⁴

Rodiče jsou pro děti velice významnou autoritou a mravním vzorem vzhledem k jejich jednání. Ovšem v přímé úměře k věku dětí vliv rodičů vcelku očekávaně klesá, a to ve všech oblastech, oblast mravního jednání a hodnotové orientace nevyjímaje. Vliv rodičů přitom klesá nejčastěji na úkor kamarádů a jejich vrstevníků, ale také v návaznosti na stoupající vlastní nezávislost dospívajících jedinců. Na závěru ohledně stoupajícího vlivu vrstevníků na děti se shodují v podstatě všichni autoři odborné literatury.

Miloslav Bocan a kol. na základě vlastního empirického šetření zjistili, že děti si myslí, že největší vliv jejich rodiče mají na to, jaké věci si kupují. Dále se podle samotných dětí působení rodičů projevuje v tom, jak se chovají k ostatním lidem, čím se chtějí v životě stát, v oblasti formování jejich názorů a v případě výběru oblečení a účesů. Dále bylo zjištěno, že i když se vliv rodičů na děti s jejich věkem postupně snižuje, stále jsou to rodiče, kdo funguje jako rozhodující vzor pro přibližně polovinu

⁴³ PRŮCHA, Jan. VETEŠKA, Jaroslav. *Andragogický slovník*. Praha: Grada Publishing, 2012. ISBN 978-80-247-3960-1, str. 119

⁴⁴ KUBÁTOVÁ, Helena. *Sociologie životního způsobu*. Praha: Grada Publishing, 2010. ISBN 978-80-247-2456-0, str. 39-40

děti ve věku 13 až 15 let v tom, jak se mají chovat k ostatním lidem a čím chtějí v budoucnosti být. Děti jsou přesvědčeny, že nejméně jsou ze strany rodičů – ale v podstatě ze strany kohokoli – ovlivňovány v případě výběru hudby, kamarádů a formulace názorů. Podle zmíněného autorského kolektivu je však otázkou, zda, případně do jaké míry si děti ve zmíněných oblastech vliv rodičů uvědomují, či zda takový vliv rodiče opravdu nemají. Ve skutečnosti patrně platí oboje. Předávání hodnotových žebříčků ve směru od rodičů dětem může být problematizováno tehdy, když se mezi rodiči či partnery projeví rozdílné názory na výchovu a způsoby řešení různých situací, dále pak nesoulad ve výchovných stylech či odlišné názory na práva a povinnosti dítěte. Pokud v tomto ohledu spory mezi rodiči gradují, dítě musí čelit dvěma různým výchovným přístupům. Za takové situace se dítě může upnout k jednomu či druhému rodiči, což se negativně projeví na jeho životě.⁴⁵

Co se týče vlivu školy, Miloslav Bocan a kol. na základě svého empirického šetření konstatují, že v oblasti hodnotové orientace může zejména na druhém stupni základní školynastat střet několika výchovných stylů a autorit, když kromě rodičů na dítě působí také učitelé. Kromě toho však i kamarádi dítěte disponují relativně velkým vlivem, protože mohou prostřednictvím skupiny ovlivnit jak chování, takrovněž životní postoje a hodnoty. Kamarádi však dětem neslouží ani takjako vzor, jako spíše zdroj inspirace, a to ještě pro ne zcela zásadní záležitosti. Děti svým kamarádům nejvíce přičítají vliv v oblasti výběruhudby a způsobu trávení volného času. Jen malá část dětí pak svým kamarádům přičítá vliv také v oblasti stylu oblékání čivýběru dalších přátel. Vliv kamarádů na podstatnější záležitosti, jako je např. formování názorů, chování k ostatním či budoucí povolání, je podle samotných dětí jen minimální. Pravděpodobné však je, že skutečný vliv kamarádů zůstává dětem skrytý, tudíž si jej neuvědomují, což ostatně platí i pro dospělé.⁴⁶

⁴⁵ BOCAN, Miloslav a kol. Děti v ringu dnešního světa. Hodnotová orientace dětí ve věku 6 až 15let. Praha: Národní institut dětí a mládeže MŠMT, 2012. ISBN 978-80-87449-24-0, str. 13-33

⁴⁶ Tamtéž

3.2 VÝVOJ DĚTÍ V NÁHRADNÍ RODINĚ Z HLEDISKA HODNOTOVÉ ORIENTACE

Na hodnotovou orientaci dětí žijících v náhradní rodině na jejich osobnostní vývoj lze usuzovat také podle vymezení jejich základních potřeb. Věduna Bubleová a kol. v této souvislosti a na základě vlastního empirického šetření uvádějí následující úplný přehled potřeb dítěte v náhradní rodinné péči (pokud se některé potřeby v jednotlivých opakuji, nejsou již uváděny):⁴⁷

- Potřeby před přijetím dítěte do náhradní rodinné péče:⁴⁸ potřeba vědět, co se děje, proč a co bude následovat; potřeba přípravy dítěte na přechod do nového rodinného prostředí; příprava stávajících dětí v rodině a nejbližších příbuzných na příchod nového dítěte; potřeba jistého, blízkého vztahu.
- Potřeby za situace prvního kontaktu dítěte s novou rodinou: potřeba postupného navazování pozitivního vztahu s členy nové rodiny; poklidný, bezpečný a srozumitelný průběh prvního setkání s náhradními rodiči; potřeba cílené podpory ze strany jedné osoby, která saturuje potřeby jistoty a bezpečí při předání dítěte, (ideálně např. psychologa); potřeba rozloučit se s osobami ve stávajícím prostředí a při tom si vzít s sebou něco svého (osobní majetek).
- Potřeby související s adaptací dítěte v rodině: potřeba naplnit potřeby jistoty, bezpečí a pevných vazeb; potřeba dítěte najít si v nové rodině pozitivní vzor, tedy člověka, kterého si bude vážit a který bude dítě pozitivně ovlivňovat; potřeba, aby případný kontakt s biologickou rodinou zbytečně u dítěte nezvyšoval stres a pocity nejistoty; potřeba věnovat pozornost kontaktům s dalšími dětmi a členy rodiny; potřeba intenzivní individuální pozornosti pečující osoby, což vyžaduje přiměřený počet dětí v nové rodině; potřeba vyrovnat se s negativními zkušenostmi z předchozího života; potřeba akceptace ze strany nových sourozenců; potřeba ošetřit negativní působení a vliv

⁴⁷ BUBLEOVÁ, Věduna a kol. *Výzkum praxe náhradní rodinné péče v České republice a zkušenosti aktérů s touto praxí*. Praha: Středisko rodinné péče, spolek, 2014. ISBN 978-80-87455-25-8, str. 22-26

⁴⁸ MATOUŠEK, Oldřich. *Ústavní péče*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. ISBN 80-858-5076-1.

problematických vztahů v nové rodině, zejména vztahů se sourozenci; potřeba zabezpečení psychických, zdravotních a sociálních potřeb; potřeba zajištění kontinuity např. denního režimu atd.; potřeba opakovaného ujištění o stálosti a vřelosti prostředí; potřeba být přijímán takový, jaký jsem; potřeba nalezení místa v nové rodině a ujištění se v jednotlivých rodinných vztazích; potřeba seznámení se s každodenními pravidly a rituály rodiny.

- Potřeby související s nástupem dítěte do mateřské školy: potřeba přijetí od nových sourozenců a vrstevníků; potřeba vědět, co a proč se od dítěte očekává; potřeba nároků odpovídajících možnostem a schopnostem dítěte; potřeba dostatečných a také pravdivých informací ohledně anamnézy dítěte; potřeba úspěchu a ocenění; potřeba podpory při neúspěchu; potřeba vědět, že v náhradních rodinách vyrůstají i jiné děti; podpora osvojení si žádoucích sociálních a komunikačních dovedností; potřeba porozumět okolnímu světu; potřeba, aby pedagogové, lékaři a další osoby v okolí dítěte byli seznámeni a rozuměli všem jednotlivým aspektům náhradní rodinné péče.
- Potřeby související s nástupem dítěte do školy:⁴⁹ potřeba adekvátních nároků na základě pochopení možností a schopností dítěte; potřeba porozumět běžným sociálním normám; potřeba pomoci od náhradních rodičů se školními povinnostmi; potřeba dostatku sebevědomí; potřeba důslednosti ve výchově; potřeba zažít ve škole úspěch, tedy potřeba být v něčem dobrý.
- Potřeby v období dospívání: zvýšená potřeba ošetřit negativní působení a vliv problematických vztahů v rodině, a to zejména ze strany sourozenců, dále pak problém přesycenosti množstvím kontaktů; potřeba bezpodmínečného přijetí novými rodiči, jako by dítě bylo jejich vlastním potomkem; potřeba mít při sobě stabilního a důvěrného člověka (rodiče, přátelé, partner, sourozenci); potřeba být přijímán okolím, zejména svými vrstevníky a sourozenci; potřeba podpory v případě, že se dítě rozhodne kontaktovat členy své biologické rodiny; potřeba intenzivní podpory při tvorbě identity; potřeba porozumět otázkám z oblasti sexuality; potřeba dostatku sebevědomí.

⁴⁹ MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-807-3675-042.

- Potřeby související s osamostatněním dítěte:⁵⁰ potřeba materiálního zajištění či zdroje příjmu; potřeba mít dostupné a přijatelné bydlení; potřeba mít oporu při řešení nových situací (shánění práce, bytu, jednání s úřady, stěhování apod.); potřeba umět být sám se sebou, osamostatnit se; potřeba dostatku sebevědomí; potřeba být úspěšný při navazování nových vztahů, být přijímán okolím (partnerské vztahy, kolegové, sousedi apod.); potřeba stanovit si dosažitelné životní cíle; potřeba otevřené budoucnosti.

3.3 VÝVOJ DĚTÍ V DĚTSKÉM DOMOVĚ Z HLEDISKA HODNOT. ORIENTACE

Hodnotová orientace člověka, jak upozorňují např. Jarmila Kelnarová a Eva Matějková, může být v jednotlivých případech ovlivněna momentální životní situací, přičemž hodnoty – ačkoliv jsou získané – mohou být silnější než základní biologické potřeby.⁵¹ V případě dětí vyrůstajících v dětských domovech má na vývoj jejich hodnotových orientací významný vliv skupina vrstevníků, ve které vyrůstají. Právě pro tyto děti platí následující konstatování Ivana Nového, Aloise Surynka a kol., kteří zdůrazňují, že v rámci skupiny si obvykle všichni její členové navzájem sdělují svá hodnocení, přičemž dochází ke střetům a prolínání hodnocení. Výsledkem procesu takového sdělování, ovlivňování a prolínání hodnocení pak je vznik a následný vývoj celkového, převládajícího hodnocení těchto jevů a skutečností ze strany celé příslušné sociální skupiny. V důsledku toho se vytváří skupinový hodnotový systém a hodnotová orientace dané skupiny, která zpětně, a to vcelku výrazným způsobem, ovlivňuje cílové zaměření jednotlivců.⁵²

Miloslav Bocan a kol. na základě vlastního empirického šetření zjistili, že pro naprostou většinu dětí představuje nejvyšší životní hodnotu dobré zázemí v rodině, následované zázemím ve skupině vrstevníků. Je přitom zajímavé, že těmto hodnotám náleží v žebříčku hodnot nejvyšší místo i u dospělých. V souvislosti s rostoucím věkem dětí obecně stoupá důležitost přátel, což lze považovat za jeden

⁵⁰ MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. ISBN 80-864-2919-9.

⁵¹ KELNAROVÁ, Jarmila. MATĚJKOVÁ, Eva. *Psychologie. 2. díl. Pro studenty zdravotních oborů*. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-3600-6, str. 50

⁵² NOVÝ, Ivan. SURYNEK, Alois a kol. *Sociologie pro ekonomy a manažery*. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 978-80-247-1705-0, str. 144

z projevů osamostatňování se dětí od rodičovských autorit. Společně s věkem rovněž roste význam hodnoty mít partnera či partnerku nebo s někým chodit. Čím jsou dětští či dospívající respondenti starší, tím častěji za rozhodně důležitě označují hodnotu mít hodně peněz, přičemž tato hodnota se v celkovém pořadí nachází na třetím místě. Naopak se zvyšujícím se věkem výrazně klesá důležitost hodnot dobře se učit, dále pak chovat se slušně, pomáhat druhým a chránit přírodu. Pokles těchto životních priorit do jisté míry koresponduje s celkovým osobnostním vývojem dětí a dospívajících. Zpočátku hodnoty vyjadřují představu rodičů o hodných dětech, které zvláště mladší děti mají tendenci vyhovět. Po desátém roce života dítěte však důležitost rodičovských autorit v tomto ohledu klesá a dospívající si vytváří vlastní názory a postoje, což jde často ruku v ruce se snahou vymezovat se vůči okolí. Obecně však platí, že děti a dospívající stejně jako dospělí nejvíce touží po tom, aby žili ve funkčních rodinách a byli obklopeni dobrými přáteli. To je pro ně tou největší životní hodnotou. Naopak mezi dětmi nejméně preferované hodnoty podobně jako u dospělých náleží víra v Boha a zájem o politiku. Pokud se děti k těmto hodnotám vůbec vyjadřují, činí tak negativně, hlavně v případě politiky.⁵³

⁵³ BOCAN, Miloslav a kol. *Děti v ringu dnešního světa. Hodnotové orientace dětí ve věku 6 až 15 let.* Praha: Národní institut dětí a mládeže MŠMT, 2012. ISBN 978-80-87449-24-0, str. 56

II EMPIRICKÁ ČÁST PRÁCE

4 METODOLOGIE EMPIRICKÉHO ŠETŘENÍ

Již v úvodu předložené práce bylo předesláno, že dotazníkové šetření bude zaměřeno na zjišťování hodnotové orientace dětí ze tří skupin a na jejich srovnávání. Bude se jednat o tyto skupiny: děti vyrůstající ve svých rodinách, děti vyrůstající v náhradní rodinné péči a děti vyrůstající v dětských domovech. Vzorky respondentů bude tvořit 50 dětí staršího školního věku v každé skupině.

4.1 CÍL PRŮZKUMU

Hlavním cílem průzkumu bylo srovnat hodnotovou orientaci dětí vyrůstajících v dětských domovech, s dětmi vyrůstajícími v rodině a s dětmi vyrůstajícími v náhradní rodinné péči.

4.2 PRACOVNÍ HYPOTÉZA

Pracovní hypotéza zní, že hodnotová orientace dětí z dětských domovů bude ve srovnání s ostatními dětmi nejvíce materialistická.

4.3 POUŽITÉ METODY

- Jako nástroj pro empirickou část práce byla použita nejrozšířenější výzkumná technika získávání dat -dotazník. Dotazník je nejméně časově náročný a obsáhne velké množství dat. Dotazníky byly respondentům rozesílány prostřednictvím elektronické pošty a stejným způsobem se vyplněné vracely zpět.
- Toto dotazníkové šetření bylo doplněno několika případovými studii. Případová studie patří mezi kvalitativní metody. Kvalitativní výzkum přináší podrobné informace o zkoumaném fenoménu, které však nelze generalizovat na populaci.

4.4 HARMONOGRAM POSTUPU

Vlastní dotazníkové šetření bylo realizováno v průběhu měsíce prosince roku 2015. Dotazníky byly respondentům odesílány e-mailem a stejnou cestou se vracely zpět.

Dotazníkové šetření bylo inspirováno výzkumem realizovaným v rámci projektu Klíče pro život, který byl zaměřený na oblast mimoškolního vzdělávání dětí a mládeže a podporu těch, kteří se jim při tom věnují. V rámci tohoto výzkumu bylo mimo jiné zjišťováno, jaké životní hodnoty děti preferují. Autorský tým Národního institutu dětí a mládeže, vedený Miloslavem Bocanem, vybral v roce 2010 ve spolupráci s agenturou Factum Invenio celkem 2 238 dětí a dospívajících ve třech věkových skupinách: 6 až 9 let, 10 až 12 let a 13 až 15 let. Pro potřeby vlastní práce byly vzaty v úvahu výsledky týkající se poslední ze zmíněných věkových skupin. Níže je uvedeno, jaké procento dětí z této skupiny označilo jednotlivé životní hodnoty jako rozhodně důležité.⁵⁴

- Dobří přátelé: 74 %
- Šťastná rodina: 66 %
- Hodně peněz: 48 %
- Poznávat svět: 46 %
- Dobře se učit: 41 %
- Chovat se slušně: 35 %
- Být hezký/hezká: 34 %
- Pomáhat druhým: 33 %
- Mít značkové oblečení: 31 %
- Chránit přírodu: 29 %
- Mít partnera/partnerku: 29 %
- Být dobrý/dobrá ve sportu: 21 %
- Být slavný/slavná: 17 %
- Věřit v Boha: 5 %
- Zajímat se o politiku: 3 %

⁵⁴ BOCAN, Miloslav a kol. *Děti v ringu dnešního světa. Hodnotové orientace dětí ve věku 6 až 15 let.* Praha: Národní institut dětí a mládeže MŠMT, 2012. ISBN 978-80-87449-24-0, str. 55

4.4 CHARAKTERISTIKA PRŮZKUMNÉHO VZORKU

Průzkumný vzorek tvořily tři skupiny dětí. V každé skupině bylo 50 dětí staršího školního věku.

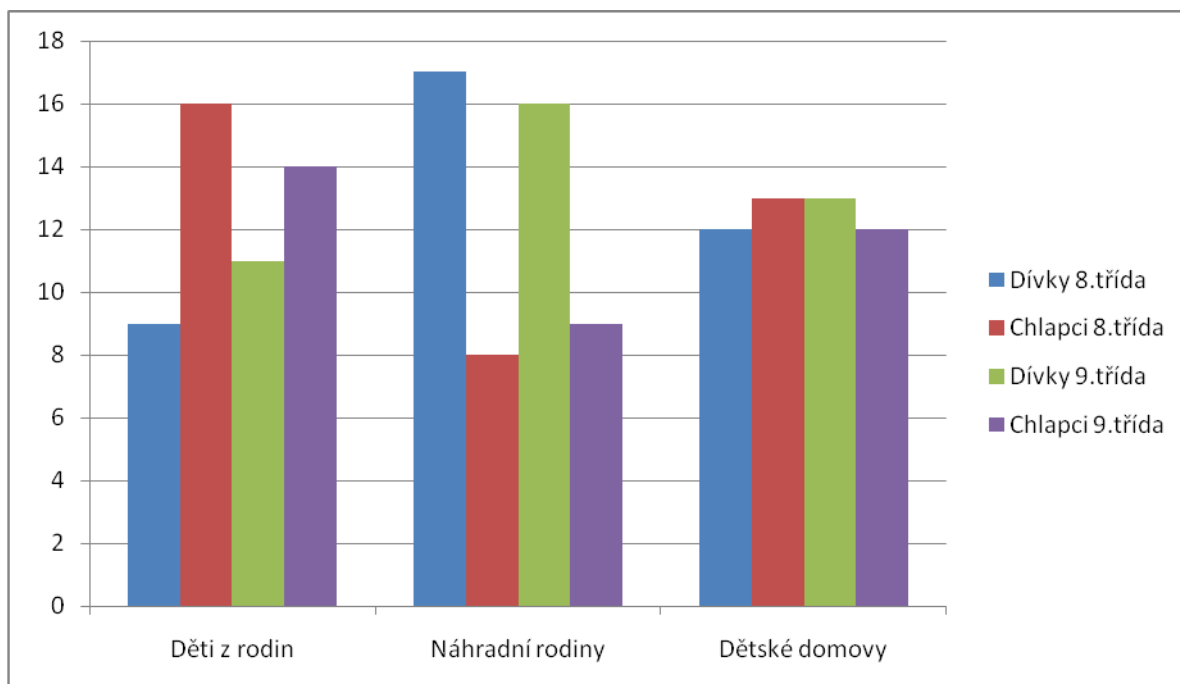
V první skupině byly děti vyrůstající ve svých rodinách, přičemž ve všech případech se jednalo o rodiny úplné. Tyto respondenty jsem získala oslovením ředitelů tří základních škol města Žatec, kteří mi ochotně vyšli vstříc.

Ve druhé skupině byly děti vyrůstající v náhradní rodinné péči. Vyhledání těchto respondentů mi dalo největší práci. Nakonec mi pomohli známí, kteří jsou pěstouny a ti mi také doporučili další pěstounské rodiny.

Třetí skupinu tvořily děti vyrůstající v dětských domovech. Patnáct dětí tvořily děti z Dětského domova v Žatci, kde pracuji. Zbytek respondentů tvořily děti z anonymních dětských domovů.

Respondenty první skupiny tvořilo 25 žáků 8. třídy základní školy, z toho bylo 9 dívek a 16 chlapců. 25 respondentů bylo žáky 9. třídy základní školy. Z toho bylo 11 dívek a 14 chlapců. Respondenty druhé skupiny tvořilo 25 žáků 8. třídy základní školy. Z této skupiny bylo 17 dívek a 8 chlapců a 25 žáků 9. třídy, kde bylo 16 respondentů dívek a 9 chlapců. V poslední skupině dětí z dětského domova bylo 25 žáků 8. třídy základní školy, z toho bylo 12 dívek a 13 chlapců a 25 žáků 9. třídy základní školy, z toho bylo 13 dívek a 12 chlapců.

Graf 1: Průzkumný vzorek

Zdroj: Marta Matoušová, 2015 (vlastní průzkum)

Respondentům všech tří základních skupin byla položena tato otázka – Jak důležité jsou pro vás následující životní hodnoty (či priority):

- Dobří přátelé, šťastná rodina, hodně peněz, poznávat svět, dobře se učit, chovat se slušně, být hezký (hezká), pomáhat druhým, mít značkové oblečení, chránit přírodu, mít partnera (partnerku), být dobrý (dobrá) ve sportu, být slavný (slavná), víra v Boha, zájem o politiku.

5 VYHODNOCENÍ EMPIRICKÉHO ŠETŘENÍ

5.1 DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ

Tabulka č. 3: Jak důležité je pro tebe mít dobré přátele?

	Děti z rodin	Náhradní rodiny	Dětské domovy
Rozhodně důležité	78 %	76 %	84 %
Důležité	20 %	22 %	16 %
Neutrální postoj	2 %	2 %	0 %
Nedůležité	0 %	0 %	0 %
Určitě nedůležité	0 %	0 %	0 %

Zdroj: Marta Matoušová, 2015 (vlastní průzkum)

Rozdíly mezi jednotlivými skupinami respondentů nejsou nijak zásadní, přesto lze konstatovat, že děti z dětských domovů si dobrých přátel cení přece jen v poněkud větší míře než děti z dalších dvou skupin. Může to být způsobeno tím, že děti v dětských domovech vyrůstají bez pravidelného kontaktu s rodiči a tudíž např. emocionální a jinou podporu hledají více u přátel.

Tabulka č. 4: Jak důležité je pro tebe mít šťastnou rodinu?

	Děti z rodin	Náhradní rodiny	Dětské domovy
Rozhodně důležité	86 %	86 %	88 %
Důležité	12 %	14 %	12 %
Neutrální postoj	2 %	0 %	0 %
Nedůležité	0 %	0 %	0 %
Určitě nedůležité	0 %	0 %	0 %

Zdroj: Marta Matoušová, 2015 (vlastní průzkum)

2 % dětí ze skupiny dětí z úplných rodin, které v případě této položky dotazníkového šetření deklarovaly neutrální postoj, ve skutečnosti představují jedno jediné dítě. Vzhledem k počtu respondentů v jednotlivých skupinách, který činil 50 dětí, jedna odpověď představuje v procentuálním vyjádření právě 2 %.

Tabulka č. 5: Jak důležité je pro tebe mít hodně peněz?

	Děti z rodin	Náhradní rodiny	Dětské domovy
Rozhodně důležité	58 %	60 %	56 %
Důležité	24 %	22 %	22 %
Neutrální postoj	10 %	10 %	14 %
Nedůležité	8 %	8 %	8 %
Určitě nedůležité	0 %	0 %	0 %

Zdroj: Marta Matoušová, 2015 (vlastní průzkum)

Ani v tomto případě nebyly zaznamenány žádné výraznější rozdíly mezi jednotlivými skupinami respondentů. Právě prostřednictvím této položky dotazníkového šetření mohla být potvrzena pracovní hypotéza v tomto znění: „Hodnotová orientace dětí z dětských domovů bude ve srovnání s ostatními dětmi nejvíce materialistická.“ Ale nestalo se tak.

Tabulka č. 6: Jak důležité je pro tebe poznávat svět?

	Děti z rodin	Náhradní rodiny	Dětské domovy
Rozhodně důležité	42 %	40 %	44 %
Důležité	52 %	54 %	48 %
Neutrální postoj	6 %	6 %	4 %
Nedůležité	0 %	0 %	0 %
Určitě nedůležité	0 %	0 %	0 %

Zdroj: Marta Matoušová, 2015 (vlastní průzkum)

Také v tomto případě je nutné konstatovat, že rozdíly mezi jednotlivými skupinami respondentů jsou pouze minimální. Pokud bychom poznávání světa považovali za materialistickou hodnotu – což je více než diskutabilní – pak i tato položka dotazníkového šetření vyvrací stanovenou hypotézu.

Tabulka č. 7: Jak důležité je pro tebe dobře se učit?

	Děti z rodin	Náhradní rodiny	Dětské domovy
Rozhodně důležité	72 %	74 %	68%
Důležité	24 %	22 %	22 %
Neutrální postoj	4 %	2 %	4 %
Nedůležité	0 %	2 %	6 %
Určitě nedůležité	0 %	0 %	0 %

Zdroj: Marta Matoušová, 2015 (vlastní průzkum)

Na tomto místě lze připomenout, že ve výzkumu realizovaném Miloslavem Bocanem a kol. tuto životní hodnotu jako rozhodně důležitou označilo pouze 41 % respondentů ve věku 13 až 15 let, což je mnohem méně než v případě vlastního dotazníkového šetření. Příčinou tohoto výsledku může být skutečnost, že polovinu respondentů vlastního dotazníkového šetření představovali žáci devátého ročníku základní školy, kteří si v únoru roku 2016 budou podávat přihlášky na střední školy a následně pak budou absolvovat přijímací řízení. Lze proto vcelku oprávněně předpokládat, že takoví žáci si uvědomují, jak důležité je dobře se učit.

Tabulka č. 8: Jak důležité je pro tebe chovat se slušně?

	Děti z rodin	Náhradní rodiny	Dětské domovy
Rozhodně důležité	52 %	54 %	50 %
Důležité	42 %	38 %	34 %
Neutrální postoj	4 %	6 %	10 %
Nedůležité	2 %	2 %	6 %
Určitě nedůležité	0 %	0 %	0 %

Zdroj: Marta Matoušová, 2015 (vlastní průzkum)

Z rozložení odpovědí u této položky dotazníkového šetření vcelku jednoznačně vyplývá, že slušné chování představuje významnou životní hodnotu pro mírně nadpoloviční většinu všech respondentů, přičemž mezi jejich základními skupinami opět nebyl zaznamenán žádný výrazný rozdíl.

Tabulka č. 9: Jak důležité je pro tebe být hezký (hezká)?

	Děti z rodin	Náhradní rodiny	Dětské domovy
Rozhodně důležité	36 %	34 %	48 %
Důležité	56 %	56 %	50 %
Neutrální postoj	6 %	8 %	2 %
Nedůležité	2 %	2 %	0 %
Určitě nedůležité	0 %	0 %	0 %

Zdroj: Marta Matoušová, 2015 (vlastní průzkum)

Ovšem v tomto případě již o určitém rozdílu hovořit lze, přičemž dělicí čára probíhá mezi dětmi z dětských domovů na jedné straně a dětmi z úplných normálních rodin a dětmi z náhradních rodin na straně druhé. Jako rozhodně důležitou tuto hodnotu nejvíce označovaly právě děti z dětských domovů.

Tabulka č. 10: Jak důležité je pro tebe pomáhat druhým?

	Děti z rodin	Náhradní rodiny	Dětské domovy
Rozhodně důležité	50 %	50 %	48 %
Důležité	44 %	42 %	36 %
Neutrální postoj	4 %	6 %	10 %
Nedůležité	2 %	2 %	6 %
Určitě nedůležité	0 %	0 %	0 %

Zdroj: Marta Matoušová, 2015 (vlastní průzkum)

Je zřejmé, že rozložení odpovědí u této položky dotazníkového šetření koresponduje s rozložením odpovědí u položky č. 6, kde byli respondenti dotazováni na to, jak je pro ně důležité chovat se slušně. Z toho lze usuzovat, že oslovení respondenti kladou slušné chování do souvislosti s pomocí druhým.

Tabulka č. 11: Jak důležité je pro tebe mít značkové oblečení?

	Děti z rodin	Náhradní rodiny	Dětské domovy
Rozhodně důležité	32 %	28 %	38 %
Důležité	48 %	52 %	52 %
Neutrální postoj	10 %	12 %	4 %
Nedůležité	6 %	6 %	4 %
Určitě nedůležité	4 %	2 %	2 %

Zdroj: Marta Matoušová, 2015 (vlastní průzkum)

Také v tomto případě lze hovořit o určitém výraznějším rozdílu, a to ve stejném duchu jako u předchozí položky dotazníkového šetření. Mít značkové oblečení jako rozhodně důležitou hodnotu označovaly nejvíce právě děti z dětských domovů. Tuto hodnotu lze bezesporu zařadit do kategorie hodnot materialistických, takže rozložení odpovědí potvrzuje pracovní hypotézu.

Tabulka č. 12: Jak důležité je pro tebe chránit přírodu?

	Děti z rodin	Náhradní rodiny	Dětské domovy
Rozhodně důležité	34 %	32 %	26 %
Důležité	44 %	44 %	52 %
Neutrální postoj	22 %	24 %	22 %
Nedůležité	0 %	0 %	0 %
Určitě nedůležité	0 %	0 %	0 %

Zdroj: Marta Matoušová, 2015 (vlastní průzkum)

Rovněž v případě této položky dotazníkového šetření určitý rozdíl zaznamenán byl, přičemž dělicí čára opět probíhá mezi dětmi z dětských domovů na straně jedné a dětmi z rodin – ať již normálních nebo náhradních – na straně druhé. Ochrana přírody představuje důležitější hodnotu pro děti z druhé skupiny.

Tabulka č. 13: Jak důležité je pro tebe mít partnera (partnerku)?

	Děti z rodin	Náhradní rodiny	Dětské domovy
Rozhodně důležité	18 %	16 %	28 %
Důležité	68 %	72 %	68 %
Neutrální postoj	14 %	12 %	4 %
Nedůležité	0 %	0 %	0 %
Určitě nedůležité	0 %	0 %	0 %

Zdroj: Marta Matoušová, 2015 (vlastní průzkum)

V případě této položky dotazníkového šetření je zaznamenaný výrazný rozdíl. Můžeme tu hovořit o stejné dělicí čáře jako v předchozích případech. Je vidět, že pro děti z dětských domovů představuje partner nebo partnerka rozhodně důležitou životní hodnotu v podstatě větším množství případů. Můžeme si domýšlet, že to je způsobeno právě tím, že děti v dětských domovech vyrůstají většinou bez pravidelných a intenzivních kontaktů se svými rodiči, což se někteří z nich patrně snaží kompenzovat potřebou mít partnera či partnerku.

Tabulka č. 14: Jak důležité je pro tebe být dobrý (dobrá) ve sportu?

	Děti z rodin	Náhradní rodiny	Dětské domovy
Rozhodně důležité	28 %	22 %	16 %
Důležité	34 %	28 %	22 %
Neutrální postoj	36 %	46 %	58 %
Nedůležité	2 %	4 %	4 %
Určitě nedůležité	0 %	0 %	0 %

Zdroj: Marta Matoušová, 2015 (vlastní průzkum)

Z rozložení odpovědí u této položky dotazníkového šetření je zřejmé, že být dobrý (či dobrá) ve sportu je relativně nejdůležitější pro děti z normálních rodin a naopak nejméně důležité pro děti z dětských domovů. Z toho lze usuzovat, že pro výchovu ke kladnému vztahu ke sportu je zásadní rodina.

Tabulka č. 15: Jak důležité je pro tebe být slavný (slavná)?

	Děti z rodin	Náhradní rodiny	Dětské domovy
Rozhodně důležité	6 %	6 %	12 %
Důležité	8 %	6 %	14 %
Neutrální postoj	62 %	62 %	52 %
Nedůležité	12 %	14 %	12 %
Určitě nedůležité	12 %	12 %	10 %

Zdroj: Marta Matoušová, 2015 (vlastní průzkum)

V případě této položky jsou zaznamenány téměř identické výsledky v případě dětí z normálních rodin a náhradních rodin. Děti z dětských domovů naopak „slávu“ preferují mnohem výrazněji, což může mít kompenzační charakter.

Tabulka č. 16: Jak důležitá je pro tebe víra v Boha?

	Děti z rodin	Náhradní rodiny	Dětské domovy
Rozhodně důležité	6 %	4 %	2 %
Důležité	6 %	6 %	2 %
Neutrální postoj	78 %	82 %	86 %
Nedůležité	6 %	4 %	8 %
Určitě nedůležité	4 %	4 %	2 %

Zdroj: Marta Matoušová, 2015 (vlastní průzkum)

Je vidět, že mezi respondenty ze zkoumaného vzorku se nenachází příliš mnoho věřících, přičemž nejméně jich je mezi dětmi z dětských domovů. Z toho lze usuzovat, že při předávání víry hraje významnou roli právě rodina. V kontextu výrazně ateistické české společnosti by nás zjištěné rozložení odpovědí u této položky dotazníkového šetření nemělo nijak překvapovat.

Tabulka č. 17: Jak důležitý je pro tebe zájem o politiku?

	Děti z rodin	Náhradní rodiny	Dětské domovy
Rozhodně důležité	7 %	6 %	0 %
Důležité	8 %	6 %	2 %
Neutrální postoj	58 %	56 %	62 %
Nedůležité	13 %	16 %	14 %
Určitě nedůležité	14 %	16 %	22 %

Zdroj: Marta Matoušová, 2015 (vlastní průzkum)

Podobně jako v případě výzkumu Miloslava Bocana a kol. představuje zájem – či přesněji řečeno nezájem – o politiku tu nejméně preferovanou životní hodnotu oslovených respondentů staršího školního věku. Lze tedy spekulovat, že mezi oslovenými respondenty by politické strany příliš mnoho potenciálních voličů pravděpodobně nenalezly.

5.1.1 CELKOVÉ VYHODNOCENÍ DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ

V následující tabulce je u výzkumu Miloslava Bocana a kol. z roku 2010 a u skupiny dětí vyrůstající ve své rodině vždy uvedeno procento dětí, kteří danou hodnotu označili jako rozhodně důležitou.

Tabulka č. 18: Celkové hodnocení dotazníkového šetření

	Bocan a kol.	Děti z rodin
Dobří přátelé	74 %	78 %
Šťastná rodina	66 %	86 %
Hodně peněz	48 %	58 %
Poznávat svět	46 %	42 %
Dobře se učit	41 %	72 %
Chovat se slušně	35 %	52 %
Být hezký/hezká	34 %	36 %
Pomáhat druhým	33 %	50 %
Mít značkové oblečení	31 %	32 %
Chránit přírodu	29 %	34 %
Mít partnera/partnerku	29 %	18 %
Být dobrý/dobrá ve sportu	21 %	28 %
Být slavný/slavná	17 %	6 %
Věřit v Boha	5 %	12 %
Zajímat se o politiku	3 %	7 %

Je zřejmé, že výsledky vlastního dotazníkového šetření dětí z úplných rodin se ve většině případů odlišují od výsledků výzkumu Miloslava Bocana a kol. Pouze v případě životních hodnot dobří přátelé, poznávat svět, být hezký (hezká), mít značkové oblečení, zájem o politiku a v menší míře i pro hodnotu chránit přírodu lze hovořit o tom, že výsledky obou šetření spolu do značné míry korespondují. Příčinou tohoto výsledku může být, že respondenty vlastního dotazníkového šetření představovali žáci tří základních škol, menšího dvacetitisícového města, pro které jehodnotaŠťastná rodina o 20% více rozhodně důležitá, než pro děti z výzkumu M. Bocana a kol. Rovněž rozdíl 10% v otázceHodně peněz, kdy je tato materialistická hodnota rozhodně důležitá pro děti z vlastního průzkumu a hodnota dobře se učit, kdy je rozdíl největší. Děti z vlastního průzkumu tuto hodnotu označily za rozhodně důležitou v o 31% více případů, než děti z výzkumu M. Bocana a kol. Jak již bylo zmiňováno, může to být z důvodu, že respondenty vlastního průzkumu tvořili z 50% žáci 9. ročníku základní školy, kteří si v únoru

2016 budou podávat přihlášky na střední školy a následně pak budou absolvovat přijímací řízení.

V následující tabulce je ve vlastním výzkumu všech tří skupin dětí, uvedeno procento dětí, kteří danou hodnotu označili jako rozhodně důležitou.

Tabulka č. 19: Procento dětí, které danou hodnotu označili jako rozhodně důležitou

	Děti z rodin	Náhradní rodiny	Dětské domovy
Dobří přátelé	78 %	76 %	84 %
Šťastná rodina	86 %	86 %	88 %
Hodně peněz	58 %	60 %	56 %
Poznávat svět	42 %	40 %	44 %
Dobře se učit	72 %	74 %	68 %
Chovat se slušně	52 %	54 %	50 %
Být hezký/hezká	36 %	34 %	48 %
Pomáhat druhým	50 %	50 %	48 %
Mít značkové oblečení	32 %	28 %	38 %
Chránit přírodu	34 %	32 %	26 %
Mít partnera/partnerku	18 %	16 %	28 %
Být dobrý/dobrá ve sportu	28 %	22 %	16 %
Být slavný/slavná	6 %	6 %	12 %
Věřit v Boha	12 %	10 %	4 %
Zajímat se o politiku	7 %	6 %	0 %

Zdroj: Marta Matoušová, 2015 (vlastní průzkum)

Z výsledků vlastního dotazníkového šetření vyplývá, že všechny děti považují za důležité být obklopeni dobrou rodinou a dobrými kamarády. Rovněž je potěšující, že respondenti ze všech tří skupin označily jako rozhodně důležité hodnoty Dobře se učit, Chovat se slušně, Pomáhat druhým. Alarmujícím se mi zdá výsledek, kdy děti z dětských domovů ochranu přírody považují o více než 5% méně důležitou, než ostatní děti. Naopak Být slavný/slavná a Mít značkové oblečení je pro ně o více než 5% rozhodně důležitější, než pro ostatní respondenty. Rovněž v případě výsledek

průzkumu Být dobrý ve sportu, Zajímat se o politiku a Věřit v Boha hovoří v neprospěch dětí z dětských domovů, pro které jsou tyto hodnoty o více než 5% méně důležité, než pro děti z normálních (a současně úplných) a náhradních rodin.

5.2 PŘÍPADOVÉ STUDIE

Na hodnotovou orientaci dospívajících jedinců – v tomto případě tedy dětí staršího školního věku – lze usuzovat na základě dotazníkového šetření. V takovém případě ovšem existuje riziko, že respondenti se nevyjádří objektivně, že se např. budou snažit prezentovat jako lepší, než jací skutečně jsou. S tímto rizikem je nutné v rámci dotazníkových šetření realisticky počítat. Na hodnotovou orientaci dětí je možné usuzovat také na základě jejich života. Proto je vhodné výsledky takových šetření kombinovat např. s případovými studiemi.

Informace pro zpracování následujících případových studií jsem získala možností nahlédnout do spisové dokumentace dětí, položeným rozhovorem s dětmi, pozorováním dětí a rozhovory se sociální pracovníci a s tetami – vychovatelkami dětí.

Jedná se o chlapce, který v dětském domově, vyrůstal od svých pěti let. Opustil ho v září roku 2015, kdy ukončil svá studia a o dívku, která v dětském domově žila necelé dva roky a ve věku šesti let se dostala do pěstounské rodiny. V rámci zachování anonymity byla jména dětí pozměněna.

PRVNÍ PŘÍPAD – TOMÁŠ

Osobní anamnéza:

Tomáš se narodil před dvaceti lety jako první dítě. Dítě bylo neplánované, ale rodiče se po zjištění těhotenství matky vzali. Chlapec se narodil v 39. týdnu těhotenství.

Neprodělal žádné vážnější úrazy, pouze ve třech letech prodělal operaci tříselné kýly.

Rodinná anamnéza:

Tomáš má dva mladší sourozence. Janu (*1997) a Dominika (*2000). Oba sourozenci jsou vlastní. Rodina se původně zdržovala v Praze. Z důvodu domácího násilí otce vůči matce, kterému byly přítomny i děti, došlo k rozchodu rodičů. Děti byly svěřeny do péče matky. I další druhové matky se k ní i dětem chovali hrubě.

Sociální anamnéza:

Po rozchodu rodičů se matka s dětmi přestěhovala do města v severních Čechách. Bydleli v bytě 1+2, který nebyl udržován v přílišné čistotě. Z důvodu dluhu na nájemném, přišla rodina o byt a matka s dětmi se zdržovala různě u přátel. Matka nebyla nikde zaměstnaná, nepobírala ani rodičovský příspěvek, ani žádné sociální dávky. Vždy ji živil některý z jejích druhů. Spis rodiny je veden od roku 1997. V září 2000 bylo v bytě, kde se matka s dětmi zrovna zdržovala provedeno šetření. Děti byly ve špatném stavu, zrovna prodělávaly neštovice. Matka neměla k dispozici léky pro děti. V bytě nebyla zapojena elektřina, netekla teplá voda. Domácnost navíc silně zapáchala výkaly. Matka postupně přiznala, že je ve skutečnosti bez zabezpečení a souhlasila s hospitalizací dětí v nemocnici, neboť již není schopna péči o děti zajistit. Po dobu hospitalizace dětí si měla zajistit bydlení a odpovídající podmínky pro výchovu dětí. Matka, ale nebyla schopna si po celou dobu hospitalizace vyřídit pobírání sociálních dávek, svůj občanský průkaz, ani rodné listy dětí. Z tohoto důvodu byly děti umístěny do diagnostického ústavu a posléze do dětského domova.

Tomáš, se podle vyjádření svých učitelů, i tet - vychovatelek vyznačoval tichou a spíše nesmělou povahou, a to jak ve vztahu k vyučujícím, tak i ve vztahu ke spolužákům. Díky roli nejstaršího byl doma využíván k neadekvátní péči o mladší sourozence. Přesto nezahořknul a je to hodný, svědomitý chlapec, s krásným vztahem ke své sestře i bratrovi, ochotný jim vždy pomoci. Jediný se sourozenců měl kritický pohled na disfunkční matku, ale nikdy se o ní negativně nevyjadřoval

Je zajímavé, že chlapec je přesný opak rodiny, ze které pochází. Rodina se ho po dosažení patnácti let snažila několikrát kontaktovat, zvláště po tom, co zjistila, že si chlapec přivydělává na brigádách. Chlapec se, ale kontaktu s rodinou vždy

bránil. Matku nenavštěvuje a nechce se s ní stýkat. Nyní už chlapec žije mimo dětský domov, bydlí sám v bytě, je zaměstnán. Udržuje stále kontakt se svými tetami a strejdou z dětského domova. Bratra si bere k sobě občas na víkend. S biologickou rodinou, která žije v sociálně vyloučené lokalitě, kontakt neudrží. Je si vědom, že je ohrožen rizikem, že by ho vlastní rodina mohla stáhnout na společenské dno. Matka se z něj několikrát snažila získat údaje k jeho kreditní kartě, chtěla si na jeho rodné číslo vzít půjčku.

DRUHÝ PŘÍPAD – MARCELA

Osobní anamnéza:

Dívka se narodila jako v pořadí páté dítě v rodině, před 16ti lety. V dětství neutrpěla žádné vážné úrazy. Pouze trpěla na časté katary dýchacích cest. Od pěti let je v péči alergologa.

Absolvovala mateřskou školu.

Rodinná anamnéza:

Marcela má čtyři starší sourozence. Dva polorodé bratry Petra (*1986), Františka (*1989) a dva vlastní sourozence Miroslavu (*1995) a Jaroslava (*1998). Potom má ještě polorodou mladší sestru Karolínu (*2002). Rodina byla v péči sociálních pracovníků již od roku 1987. Otec s rodinou nežil, s dětmi se nestýkal, výživné neplatil. Nicméně popření otcovství nikdy neabsolvoval. Matka zemřela v roce 2004.

Sociální anamnéza:

Matka žila s druhem v bytě 1+1 3. kategorie, sociální zařízení bylo společné na chodbě. Děti byly často hladové, jídlo jim někdy dávali sousedé, ale ty byly samy na sociálních dávkách. Matka byla často kvůli péči o děti napomínána. Po narození posledního dítěte Karolíny, došlo u matky ke zhoršení zdravotního stavu – plicní nedostatečnosti, ke konci života už byla odkázána na dýchání pomocí kyslíkové bomby. Matka zemřela v roce 2004. Po smrti matky se druh odmítl o děti starat, a proto byly děti umístěny do diagnostického ústavu a poté do dětského domova.

Nejmladší dívka Karolina zůstala v pěstounské péči bratra matky. Do dětského domova dívka přišla spolu se svými dvěma sourozenci, na kterých byla závislá. Bála se, že je ztratí stejně jako matku. O matce říkala, že je v nebíčku.

Marcela byla umístěna do dětského domova ve věku 4let. Poměrně brzy, ve věku šesti let se dostala do pěstounské péče. Pěstouni Marcelu vychovávali spíše jako jedináčka, neboť oba synové v rodině byli o víc než patnáct let starší než Marcela. Marcela se v nové rodině adaptovala dobře. Rodina žila na vesnici. Dívka, která má velmi ráda zvířata, navštěvovala kroužek koní a ráda se starala o psa, kterého rodina vlastní. Ve škole dosahovala spíše průměrných výsledků.

Do jedenácti let nebyly s Marcelou žádné větší problémy. Okolo jedenácti let věku, začala svým pěstounům lhát a občas šla za školu. Časem se v rodině pěstounů začaly ztrácet peníze a občas i něco z vybavení domácnosti. Dívka to prodávala po bazarech. Pěstouni měli s Marcelou dlouho trpělivost, ale její výchova se stávala stále obtížnější. Když dívka okradla při rodinné návštěvě známé, trpělivost pěstounům došla a dívka se ve věku čtrnácti let vrátila do ústavní péče.

ZÁVĚR A DOPORUČENÍ PRO PRAXI

Cílem předložené práce bylo ukázat, jaký potenciální význam má náhradní rodinná výchova a jaké výhody skýtá ve srovnání s ústavní péčí.

Dílčím cílem praktické části pak bylo v této souvislosti odpovědět na otázku, jak se liší hodnotová orientace dětí, které vyrůstají v dětských domovech, ve srovnání s dětmi, které vyrůstají v náhradní rodinné péči. Na základě teoretické reflexe zkoumané problematiky i na základě výsledků vlastního empirického šetření lze konstatovat, že umístování dětí do náhradní rodinné výchovy má pozitivní význam pro osobnostní vývoj a socializaci dětí a že je tedy nutné – z celospolečenského hlediska – tuto formu péče o ohrožené děti jednoznačně preferovat před jejich umístováním do dětských domovů.

Prostřednictvím vlastního dotazníkového šetření totiž v oblasti hodnotové orientace dětí nebyly zaznamenány v podstatě žádné výraznější rozdíly mezi dětmi z normálních (a současně úplných) rodin na jedné straně a dětmi z rodin náhradních na straně druhé. Dělicí čára byla naopak v případě několika hodnot zaznamenána mezi dětmi z rodin (normálních i náhradních) na jedné straně a dětmi z dětských domovů na straně druhé. Větší rozdíly byly zjištěny v případě těchto hodnot: mít dobré přátele, být hezký/hezká, mít značkové oblečení, mít partnera/partnerku, být slavný/slavná, kdy tyto hodnoty preferovaly více děti z dětských domovů. Naopak hodnoty být dobrý/dobrá ve sportu, věřit v Boha a zajímat se o politiku, chránit přírodu byly pro děti z dětských domovů méně důležité, než pro děti z normálních (a současně úplných) a náhradních rodin. Byť pracovní hypotéza, že hodnotová orientace dětí z dětských domovů bude nejvíce materialistická, byla potvrzena jen zčásti, přesto lze hovořit o tom, že proces zvnitřňování hodnot neprobíhá u dětí v dětských domovech optimálně.

Případ dětí z obou kasuistik však ukazuje, že to neplatí ve všech případech. Tomáš i přesto, že pochází ze sociálně-patologického prostředí a přesto, že vyrůstal v dětském domově, má své hodnoty nastaveny dobře. Žije sám v bytě, chodí do práce. Dívka naopak, i když nějakou dobu vyrůstala v pěstounské péči, přesto

u ní k optimálnímu zvnitřnění hodnotového systému nedošlo a vyskytly se u ní velké výchovné problémy.

Doporučení pro praxi:

Problematika náhradní rodinné péče a srovnání hodnotového orientace dětí z dětských domovů s dětmi z náhradních a normálních rodin, mě velmi zajímá, především proto, že pracuji jako vychovatelka ve velkém dětském domově, který čítá jedenáct rodinných skupin a sama si uvědomuji, že prostředí dětského domova, kde děti vyrůstají ve velkých rodinných skupinách osmi dětí není úplně ideální.

Při tomto počtu dětí není možný individuální přístup k dítěti, tak jako v rodině. Proto bych doporučovala, aby docházelo k optimálnějšímu zvnitřňování hodnotového systému u dětí v dětském domově a děti přijaly za své hodnoty dospělých, tet – vychovatelek, učitelů, trenérů atd., než hodnoty vrstevnické skupiny, snížit počet dětí v rodinné skupině na maximální počet pět dětí. Na vývoj dětí a vytváření hodnotového systému dětí má totiž velký vliv skupina dětí, ve které vyrůstají, jak již bylo v této práci zmiňováno.

Současně si uvědomuji, že by tato změna byla nesmírně finančně náročná, ale dle mého názoru by tato změna měla pozitivní dopad na vývoj dětí vyrůstajících, jak v náhradní rodinné péči, tak v ústavní výchově.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

BENDL, Stanislav a kol. *Vychovatelství. Učebnice teoretických základů oboru.* Praha: GradaPublishing, 2015. ISBN 978-80-247-4248-9.

BOCAN, Miloslav a kol. *Děti v ringu dnešního světa. Hodnotové orientace dětí ve věku 6 až 15 let.* Praha: Národní institut dětí a mládeže MŠMT, 2012. ISBN 978-80-87449-24-0.

BUBLEOVÁ, Věduna a kol. *Výzkum praxe náhradní rodinné péče v České republice a zkušenosti aktérů s touto praxí.* Praha: Středisko rodinné péče, spolek, 2014. ISBN 978-80-87455-25-8

BUBLEOVÁ, Věduna. VRÁNOVÁ, Lucie. VÁVROVÁ, Alena. FRANTÍKOVÁ, Jana. *Základní informace o náhradní rodinné péči.* Praha: Středisko náhradní rodinné péče, o. s., 2011. ISBN 978-80-87455-01-2.

ČEVELA, Rostislav a kol. *Sociální a posudkové lékařství.* Praha: Nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2938-4.

FISCHER, Slavomil. ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie. Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů.* Praha: GradaPublishing, 2009. ISBN 978-80-247-2781-3.

GABRIEL, Zbyněk. NOVÁK, Tomáš. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči.* Praha: GradaPublishing, 2008. ISBN 978-80-247-1788-3.

JEDLIČKA, Richard a kol. *Poruchy socializace u dětí a dospívajících. Prevence životních selhání a krizová intervence.* Praha: GradaPublishing, 2015. ISBN 978-80-247-5447-5.

KELNAROVÁ, Jarmila. MATĚJKOVÁ, Eva. *Psychologie. 2. díl. Pro studenty zdravotních oborů.* Praha: GradaPublishing, 2014. ISBN 978-80-247-3600-6.

- KLEVETOVÁ, Dana. DLABALOVÁ, Irena. *Motivační prvky při práci se seniory*. Praha: GradaPublishing, 2008. ISBN 978-80-247-2169-9.
- KOLÁŘ, Zdeněk a kol. *Výkladový slovník z pedagogiky. 583 vybraných hesel*. Praha: GradaPublishing, 2012. ISBN 978-80-247-3710-2.
- KUBÁTOVÁ, Helena. *Sociologie životního způsobu*. Praha: GradaPublishing, 2010. ISBN 978-80-247-2456-0.
- KUZNÍKOVÁ, Iva a kol. *Sociální práce ve zdravotnictví*. Praha: GradaPublishing, 2011. ISBN 978-80-247-3676-1.
- LANGMEIER, Josef. KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. Praha: GradaPublishing, 2006. ISBN 80-247-1284-9.
- MAHROVÁ, Gabriela. VENGLÁŘOVÁ, Martina a kol. *Sociální práce s lidmi s duševním onemocněním*. Praha: GradaPublishing, 2008. ISBN 978-80-247-2138-5.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-807-3675-042.
- MATĚJČEK, Zdeněk, DYTRYCH, Zdeněk. *Nevlastní rodiče a nevlastní děti*. Praha: GradaPublishing, 1999. ISBN 80-7169-897-0.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. ISBN 80-864-2919-9.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Ústavní péče*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. ISBN 80-858-5076-1.
- NOVÝ, Ivan. SURYNEK, Alois a kol. *Sociologie pro ekonomy a manažery*. Praha: GradaPublishing, 2006. ISBN 978-80-247-1705-0.
- PERIČ, Tomáš. *Sportovní příprava dětí*. Praha: GradaPublishing, 2008. ISBN 978-80-247-2643-4.

PRŮCHA, Jan. VETEŠKA, Jaroslav. *Andragogický slovník*. Praha: GradaPublishing, 2012. ISBN 978-80-247-3960-1.

RECMAN, Svatomír. *Průvodce pro zájemce o náhradní rodinnou péči a osvojení (v souvislosti s účinností nového občanského zákoníku)*. Ostrava: Moravskoslezský kraj, 2014. ISBN 978-80-87503-65-2.

REICHEL, Jiří. *Kapitoly se systematické sociologie*. Praha: GradaPublishing, 2008. ISBN 978-80-247-2594-9.

ŘÍČAN, Pavel. JANOŠOVÁ, Pavlína. *Jak na šikanu*. Praha: GradaPublishing, 2010. ISBN 978-80-247-2991-6.

ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie osobnosti. Obor v pohybu*. Praha: GradaPublishing, 2007. ISBN 978-80-247-1174-4.

SEIFERT, Bohumil. ČELEDOVÁ, Libuše a kol. *Základní pojmy praktického a posudkového lékařství*. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2082-4.

SLOMEK, Zdeněk. *Etopedie*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2010. ISBN 978-80-86723-84-6.

WAGNEROVÁ, Eliška. ŠIMÍČEK, Vojtěch. LANGÁŠEK, Tomáš. POSPÍŠIL, Ivo a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: WoltersKluwer, 2012. ISBN 978-80-7357-750-6.

Zákony

Zákon č. 89/2012 Sbírky, občanský zákoník, §971

Zákon č. 89/2012 Sbírky, občanský zákoník, §972

Seznam použitých internetových zdrojů

KABÁTOVÁ, Šárka. *Češi ztrácejí zájem o adopci. Oblíbili si péstounství, zvláště to na přechodnou dobu.* [online]. 2015 [cit. 2015-12-26]. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/cesi-ztraci-zajem-o-adopci-kratkodobe-pestounstvi-je-financne-lakavejsi-law-/pravy-domov.aspx?c=A140718_155147_in_domov_sk.

LUMOS. *Péče o ohrožené děti v České republice.* [online]. 2015 [cit. 2015-12-25]. Dostupné z: <http://czech.wearelumos.org/sites/default/files/material-seminar11-11.pdf>.

SEZNAM GRAFŮ A TABULEK

Seznam grafů

Graf 1: Průzkumný vzorek.....	44

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Počty dětí přijaté do jednotlivých typů ústavů pro děti a mládež.....	22
Tabulka č. 2: Vývoj počtu žádostí o osvojení a pěstounství a vývoj počtu dětí umístěných do ústavní výchovy a počtu dětí v ústavní výchově.....	26
Tabulka č. 3: Jak důležité je pro tebe mít dobré přátele?	45
Tabulka č. 4: Jak důležité je pro tebe mít šťastnou rodinu?	45
Tabulka č. 5: Jak důležité je pro tebe mít hodně peněz?	46
Tabulka č. 6: Jak důležité je pro tebe poznávat svět?	46
Tabulka č. 7: Jak důležité je pro tebe dobře se učit?	47
Tabulka č. 8: Jak důležité je pro tebe chovat se slušně?.....	47
Tabulka č. 9: Jak důležité je pro tebe být hezký (hezká)?	48
Tabulka č. 10: Jak důležité je pro tebe pomáhat druhým?.....	48
Tabulka č. 11: Jak důležité je pro tebe mít značkové oblečení?.....	49
Tabulka č. 12: Jak důležité je pro tebe chránit přírodu?	49
Tabulka č. 13: Jak důležité je pro tebe mít partnera (partnerku)?	50
Tabulka č. 14: Jak důležité je pro tebe být dobrý (dobrá) ve sportu?.....	50
Tabulka č. 15: Jak důležité je pro tebe být slavný (slavná)?	51
Tabulka č. 16: Jak důležitá je pro tebe víra v Boha?	51
Tabulka č. 17: Jak důležitý je pro tebe zájem o politiku?.....	52
Tabulka č. 18: Celkové hodnocení dotazníkového šetření	53
Tabulka č. 19: Procento dětí, kteří danou hodnotu označili jako rozhodně důležitou	54

PŘÍLOHA A

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Marta Matoušová

Obor: Speciální pedagogika – vychovatelství

Forma studia: kombinovaná

Název práce: Náhradní rodinná výchova - hodnotová orientace dětí
v dětském domově

Rok: 2016

Počet stran textu: 60

Počet titulů českých použitých zdrojů: 29

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 0

Počet internetových zdrojů: 2

Počet ostatních zdrojů: 2